

Țara Noastră

DIRECTOR : OCTAVIAN GOGA

ANUL V

Nr. 35

31

AUGUST

1924

Număr închinat memoriei lui Avram Iancu

Avram Iancu de Octavian Goga; Infrângerea lui Hatvani în fața Abrudului, după raportul lui Avram Iancu; Figura legendară a lui Iancu, de Alexandru Hodoș; Caracteristică de Gh. Bogdan-Duică; Precursorul Unirii, de Eugen Goga; Văd depărtându-se o umbră... de Cezar Petrescu; Ursitoarele, de Al. Ciura; Epitaf, poezie de Vințilă Russu-Ștrianu; Iancu și Vasvári, din amintirile lui Iosif Sterea Șuluțiu; Fragmente de Gh. Mărăcine; Iancu și ideile vremii sale, o caracterizare a istoricului maghiar Iancsó Benedek; Un preot ardelean din 48, de protopopul dr. Elie Dăianu; Soarta de astăzi a Moșilor de Ion Balint; Gazeta Rimată: Epigonii de Centurionul Ilariu; Insemnări: Inchinarea noastră; După opt ani; Marșul lui Iancu; Cultul lui Iancu; Oroarea de pertractare; Cioclii trecutului; Un gest îndrăsneț; O carte despre Avram Iancu, etc. etc.

CLUJ

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA : PIATA CHIZA VODĂ NO. 16
ABONAMENTUL PE UN AN 300 LEI

48 pagini

Un exemplar 10 Lei

Țara Noastră

Avram Iancu

Istoria de veacuri a Ardealului românesc e istoria de lacrimi și de umilință a unui popor orfan.

Din toate apăsările trecutului jugul feudalității ungurești a durut mai mult. Pretutindeni domnia străină ne-a încătușat energiile de viață, aici însă s'a așternut peste noi ca o nenorocire vecină cu moartea, fiindcă în deosebire de alte părți, generațiile noastre de iobagi ardeleni, părăsite în cursul vremii de către conducătorii lor, au suferit neconținut o întreită mucenicie: de sânge, de lege și de clasă. Una din aceste primejdii să fi fost ar mai fi putut miji flacăra desrobirii, laolaltă ele s'au transformat într'un blestem fără apărare, într'o crudă încercare venită parcă de sus, la care nu se putea răspunde decât cu plânsul, cu eterna obidă sufletească a tuturor sclavilor. Iată de ce povestea noastră de-aici e o lungă plângere 'n surdina, revărsată în doine, ticluită în petiții la împăratul, sau oftată în rugăciuni la Dumnezeu. Ardealul o mie de ani și-a muiat desnădejdea în jale și s'a mângăiat cu visul. De două ori el totuși a lovit, cu sete crâncenă și cu avânt înfricoșat dospit din impulsuri seculare. În amândouă rândurile lovitura lui a pornit din acelaș loc, care prin vitejie legendară a răscumpărat aureola bărbăției îngropate și-a dat unui popor oropsit unica zestre de înălțare morală.

Acest loc e Țara Moșilor.

Moșii apar astfel cu o specială prerogativă în istoria noastră. Neamul lor vânjos adăpostește singura tradiție de eroism pe care vremea vitregă nu ni l-a putut înfrânge. În munții Abrudului continuatorii vechei așezări romane, ca într'o cetate izolată de slăbiciunile vremelnice, au păstrat reflexe întârziate din gloria străbună. Cu toată robota lor zilnică acești copii ai codrului și-au menținut dorul de libertate. Când tot Ardealul se legăna în tânguire neputincioasă, în vă-

găunele lor fermenta revolta. Ei ne-au învățat mai întâi să plătim cu sânge nu cu lacrimi, ei au introdus virtuțile războinice pe-un pământ biruit, ei reprezintă acțiunea într'o lume copleșită de visare mistică. De pe culmile munților apuseni a strigat pentru întâia-oriă răsvrătirea, ca un buciun precursor al redeșteptării generale. Moșii sunt Tirolul nostru, pumnul Ardealului, iar cele două inimi mari în care-a clocotit uraganul, sunt eroii lor: *Horia și Avram Iancu*.

Amândouă figurile trecute în mitologia populară se găsesc într'o perfectă înrudire organică. Au pornit și unul și altul dela aceeași vatră țărănească, au crescut în aceleași patimi și au încarnat aceleași năzuinți ancestrale. Lupta lor s'a desfășurat pe-un fond comun, având un obiectiv unic și mijloace la fel. Concepția politică de care s'au călăuzit și care a determinat prăbușirea lor tragică a fost aceeași iluzie deșartă a împăratului dela Viena, cea mai tristă și cea mai scump plătită erezie a ideologiei noastre de veacuri. Ce-i desparte însă pe cei doi martiri ai Moșilor, e cadrul vremii în care s'a deslănțuit epopeia lor, cortegiul de lozince și de evenimente care i-au întovărășit pe câmpul de bătăie. Horia e revoluționarul fără care intrupează instinctele de viață ale unui popor prin prizma revendicărilor locale. Drama lui e un preludiu numai al reînvierii care aștepta în umbră. Iancu însă, o verigă într'un lanț de evoluțiune universală, se înfățișază dela început într'o armură complexă de luptător pentru soarta integrală a unui neam. El e soldatul conștient al ideii naționale, a cărui spadă lovește dela înălțimea unor principii imutabile de acord cu catechismul epocii lui. Prin Horia țâșnește un fulger răzleț din viitorul unui popor, prin Iancu cere cuvânt poporul însuși, cu adevărurile programatice asvârlite în cumpăna istoriei. De-aceea răscoala lui Horia e o platformă morală fără consecințe și transformări de domeniul realității, câtă vreme revoluția dela patruzeci și opt rămâne ca o înaltă semnificare politică, prin care s'a inaugurat istoria modernă a românismului, deschizând drumul desrobirilor viitoare.

* * *

Se va găsi oare cândva meșterul iscusit care, despiciând întâmplările și cântărind faptele, să reconstruiască această pagină strălucitoare de demult? Va veni poetul să lumineze cu razele lui în sguduitoră tragedie sumbră, ori istoriograful să descifreze fața vremii în toate tainele ei și să ne dea eternul omenesc din sbuciumul lui Avram Iancu, îndeplinind astfel o operă de educație națională?

Personalitatea mortului dela Tebea se desface din galeria trecutului apropiat, investită cu-o excepțională valoare morală, din care posteritatea și mai ales zilele noastre tulburi ar putea să desprindă linii simple și mari. Peste tot pleiada vizionarilor ardeleni dela patruzeci și opt, cu suflul lor romantic, cu concepția eroică care le străbătea crezul politic și cu idealismul luminos care-i povățuia, înfățișază o culme pe care de-atunci și până astăzi generațiile de epigoni n'au mai fost în stare s'o atingă. Sforțarea poporului nostru de-a elabora la el acasă cuvintele de ordine ale frământării continentale din această

perioadă a dat roade. Din ceata iobagilor asupriți s'au improviza repede cărturarii lor în oameni politici cu o limpede intuiție a situației, și când a sunat ceasul, acești preoți și mireni dela sate, într'un elan vijelios au încins spada devenind prefecți, tribuni și centurioni, reîmprospătând astfel pe un colț de pământ uitat un aspect mișcător din antichitatea latină. Subt conducerea lui Șaguna, prototipul cel mai distins al eclesiastului militant produs de istoria noastră și cu îndrumarea lui Simeon Bărnuțiu, profesorul cu suflet de apostol, un șir întreg de fruntași au răsărit fanatizați de ideie. Era mișcare, patimă, îndrăsneală în rândurile lor și hotărârea nestrămutată de-a-și duce cauza la biruință.

Din primele zile ale fierberii din Ardeal s'a ivit pe planul întâi alături de dâșii silueta tânărului avocat din Câmpeni, care da un relief cu totul deosebit comitetului național de-atunci. Avram Iancu descindea cu o structură sufletească particulară. Urmașul lui Horia aducea cu sine mândria aspră a Moșilor, acea pornire furtunoasă de plată și răsplată care înroșise odată crestele munților cu focul revoluției. În vinele lui svâcnea sângele fierbinte cu descărcări violente de pasiune elementară. Credințele vremii și evenimentele din jur agitau cu o putere înzecită acest temperament de erou. Firea lui Iancu, caracterul distinct și unic al țaranului dela Vidra, a smuls dela început mișcarea dela patru zeci și opt din ogașa bătătorită a suplicațiunilor seculare către „prea înălțatul cezaro-crăiesc scaun“ și i-a dat un caracter revoluționar. Ființa lui îmbibată de fanatism a dominat masele din primele clipe. Acest tânăr de douăzeci și cinci de ani, cu graiul respicat și scurt, cu sclipiri de oțel în adâncul ochilor albaștri, și-a dat seama că numai armele pot hotări într'un proces de veacuri, care a batjocorit până la sânge plebea năpăstuită. La adunarea de pe Câmpul Libertății în 3/15 Mai la Blaj, Iancu a venit în fruntea Moșilor organizați militărește, gata să înfrângă orice val inoportun de cuminenie iobăgească. Peste capul episcopului Lemeni și-al canonicilor lui supuși stăpânirii ungurești, sarcasmul lui a plesnit ca un bici de foc. Dincolo de îngrijorarea căpeteniilor circumspecte, tribunalul dela Câmpeni rodia tinerețe, nervi și optimism. Prin el a primit mișcarea noastră nota vitejiei și romantismul de epopee. În sfatul conducătorilor, Iancu și-a impus pecetea lui definitivă. Înalta prevedere politică a lui Șaguna și cumpătul diplomatic al înțeleptului arhieru, unite cu viziunea istorică a lui Simeon Bărnuțiu se complectau admirabil cu acest om de acțiune, care în comitetul dela Sibiu, într'o memorabilă ședință prelungită de calcule și temeri, a tăiat scurt discuțiile savante: — *Domnilor, vorbiți înainte, eu plec în munți și fac revoluție!*

Ce-a urmat, se știe, e prima noastră afirmare a ideii de libertate politică, cea dintâi campanie ostășească în războiul de neatârnamare. Avocatul Avram Iancu a pledat cu sabia în mână cauza românismului. Prefectul de lănceri întors între Moșii lui s'a dovedit un strălucit șef militar. Ca împinși de o chemare magică, i-au roit împrejur ciubărarii și ciobanii din văile Crișului și ale Arieșului. S'au aprins

focuri pe culmi, a început să sune tulnicul de brad, s'au pornit carele lancelui de care plânge și azi poezia populară și tunurile de lemn au fost urcate pe vârfuri la trecători. Agerul prefect, frumos, drept și încrezător crai al munților, se ivea pretutindeni pe calul lui alb ca un zeu al luptei. Prestigiul lui personal întreținea și cohesiunea și disciplina acestei armate de țărani. Cele două invazii ungurești în munții Abrudului, sugrumate în sânge subt cetropirea Moșilor, au arătat lumii la ce grad de conștiință cetățenească se ridicaseră iobagii Ardealului și ce bloc de granit erau piepturile lor. Toată vremea lancelu a fost comandantul necontestat, adorat de mulțime. Oastea lui n'a cunoscut o clipă de înfrângere. Armatele imperiale au fost bătute de rebelii unguri, prințul Windischgraetz a fost alungat de Kossuth peste granița Ungariei, baronul Puchner cu austriacii lui bine înarmați a fugit din fața lui Bem la Râmnicul-Vâlcei, când în munții Abrudului flamura noastră fâlfăia triumfătoare. În acest timp de aproape doi ani când Avram Iancu a desfășurat o acțiune proprie fără nici un ajutor din partea autorităților militare imperiale copleșite de-o frică meschină, eroul dela Fântânele paralel cu mișcarea armată avea și-o intensă activitate politică. Cuibul lui de stânci devenise focarul reînnoirii naționale românești de pretutindeni. Fie că îndruma linia de conduită a tovarășilor săi din comitetul național, sau primea emisarii guvernului dela Dobrișin, fie că urmărea planurile curții dela Olmuetz, lancelu concentra atunci destinele neamului în mâinile lui. Subt ocrotirea munților neînvinși, la lumina unui foc, țăranul din Vidra și generosul boier muntean Bălcescu urzeau pentru întâia-oară pe urnele mortului dela Turda visul unirii tuturor. Până târziu, după venirea Rușilor în țară el a fost un factor activ al echilibrului politic, chibzuit și desfăcut de prejudecăți, neavând alt punct fix în cugetarea lui decât soarta integrală a neamului.

După strălucirea orbitoare a venit prăvălirea în prăpastie, cea mai întunecată tragedie care putea zdrobi sufletul erou. Perfidia Vienei a transformat repede un popor biruitor într'un popor mucenic. Absolutismul austriac ca o nouă pecingine s'a așternut deasupra Ardealului, trecut din ghiarele brutale ale nemeșilor unguri în sfările abile ale polițiștilor austriaci. Supt apăsarea regimului s'au prăbușit teorii politice și gânduri de regenerare. Fruntașii noștri au luat lumea în cap, sau și-au atârnat spada în cui, așteptând zile mai bune. Sufletul nedomesticit al lui Avram Iancu n'a putut suporta odioasa încercuire. Ca și mai înainte a tresărit cu aceeași patimă în fața robiei. El care-și lirănea avîntul din impulsuri atavice și simțise cu toată carnea lui marea dramă, în minte cu făgăduințele de ieri și în urechi încă cu strigătul năvalnic al gloatelor dela Mărișel, nu putea privi cu brațele încrucișate rușinea și nu-și închipuia să trăiască ca un modest cancelist aulic, sau ca pensionar austriac din mila vulturului cu două capete. O nouă revoltă l-a aprins și i-a adus pierzarea. Se știe calvarul lui dela Viena, după-ce în cabinetul împăratului a respins decorația: — *Nu ne-am luptat pentru jucării, — vrem drepturi Maiestate!* Se cunosc loviturile groaznice de mai târziu: închisoarea din cetatea dela Alba-

Iulia, unde l-au ferecat în lanțuri și l-a pălmuț un căpitan austriac pe Craiul-Munților! Ce vifor pustiitor trebuie să fi bătut în aceste clipe în sufletul Prometeului înlănțuit! Ce umbre fugare se vor fi abătut peste fruntea lui, pe care strălucea cununa de raze a unui popor întreg! Ieșit de după zidurile negre, eroul umilit era pe marginea abisului. Ce putea face el? Drumul lui nu mai avea întoarcere. Să se înarmeze cu scripte și documente, ca să susție o plângere străveche stropită cu sânge? Să apere ca avocat la tribunalele nemțești pădurile Moșilor cerșetori? Nu mai era ieșire, Avram Iancu trebuia să cadă, trebuia să dispară din circulație ca să intre în imperiul legendei și să diriguiască de-acolo cu neînduplecata putere a morților crezul unui neam...

A urmat deci fatalul sfârșit de dramă, zguditor și mistic ca o tragedie shakespeariană. Iancu s'a întors acasă în munții lui robiți iarăși, de astă dată rob și el, înfrînt în credință și batjocorit în amorul propriu. O perioadă de singurătate dîrză a premers melancoliei care l-a înfășurat pe veci. În casa dela Vidra, înconjurat de tribunii care i-au mai rămas, sub ochii înlăcrimați ai unui tată țaran, tăcut și reflectând parcă în privirile duse crâmpie dintr'o glorie apusă, el s'a închis ca într'o criptă mortuară. Erau zadarnice toate îndemnurile prietenilor, invitațiile la dieta dela Sibiu, planurile de memorandum la împăratul... Iancu era protestarea mută a decepției generale și era prizonierul demnității sale rănite. În această postură l-a surprins călătoria împăratului Franz Josef în Ardeal, vizita tînarului monarh în Țara Moșilor. Toate stăruințele prietenești de-atunci, cu tot mirajul unor avantagii politice pe sama alor săi, nu l-au putut îndupleca să apară înaintea domnitorului. Vizita plăpîndului Habsburg s'a desfășurat într'o atmosferă de amărăciune și doliu. Foștii lănceri, lănceri lipsiți de comandantul lor, se uitau cu sprîncenele încruntate la acest convoiu nedorit. În fața casei cu șindile dela Vidra nu aștepta decît tatăl eroului, întinzînd un pahar de vin oaspelui cu un gest liniștit de politeță patriarhală. Avram Iancu pregătise acest gest de mușcătoare ironie și se afundase în codru ca un vultur cu aripile zdrobite, aruncînd prietenilor săi sentința lapidară ca un dicton biblic: — *Toate sunt în zadar, un nebun și cu un mincinos nu se pot înțelege...*

De-aici înainte o singură dată l-au mai putut urni din pasivitatea lui. În năzuința de a-și crea un acord cu împrejurările, conducătorii politicei ardeleni au făcut totul ca să cîrme protestarea solitarului din munții apuseni, care împrăștiat sugestiuni neplăcute Burgului dela Viena. S'au dus deci la dînsul, l-au acoperit de muștrări, i-au insinuat că confundă binele public cu rosturile lui și cu puterea l-au dus la Sibiu. Iancu tîrât le-a ascultat argumentele, le-a primit programul. Cine știe ce prăvăliri surde se sbăteau în tăcerea lui? O mare bucurie îi insenina pe toți la gîndul că actul de sumisiune a tigrului îmblînzit va avea o reală contravaloare politică. O delegație de fruntași l-a dus la principele Schwartzenberg, guvernatorul Ardealului, care i-a strîns mîna cu satisfacție și l-a poftit zîmbitor să șadă: — *Also, was wollen die Rumänen?* Iancu, ca la lumina unui fulger, va fi văzut atunci

toată fatalitatea unei istorii milenare. A zîmbit și el prințului și-a răspuns cu ochii rătăciți: — *Serenissime, o academie de drept la Sibiu și-o baie de vapori la Vidra!*

In clipa aceia a nebunit Avram Iancu!

Zeci de ani s'a plimbat mortul viu pe poienele dintre brazi, peste mormintele unde dormeau lăncerii lui. Descult, sdrențos, ca un rege Lear rătăcia Craiul Munților, cea mai înfricoșată icoană a dărăpănării unui popor chinuit. Pela târguri, sau pe câte-o culme de deal, se ivea făptura lui pribeagă. Moșii alergau la el să-i atingă genunchii ca pe niște moaște și sdrențele lui ca o binecuvântare. Avram Iancu scotea un fluier de cireș și cânta marșul lui: „*Astăzi cu bucurie românilor veniți, Pe Iancu în câmpie cu toți î l însoșiți!*“... Țăranii știau cântecul atât de bine. In cadențele lui bătuseră pe Hatvani și sdrobi-seră odinioară legiunea cu chivărele cu cap de mort. Ca un cor din tragediile lui Sofocle înconjurau pe titanul căzut și plîngeau..

Intr'o zi l-au găsit mort pe o bancă, cu fața întoarsă spre cer și l-au îngropat subt gorunul lui Horia la Țebea, cu-o piatră albă la căpătâi, într'o groapă împrejmuită cu zăbrele sărace...

Gorunul îl plouă de-atunci cu frunze, țăranii îl cântă în balade la coarnele plugului, iar istoria noastră învață din religia lui...

* * *

Sunt vre-o cincizeci de ani și mai bine, de când a murit a doua oară Avram Iancu. De-atunci fața vremilor s'a schimbat printr'o cascadă vertiginoasă. Credința lui s'a înfipt adânc în conștiința neamului și-a ajuns la o răspântie nouă. Viforul dela patruzeci și opt s'a pornit iarăș să sguduie catapeteazma lumii. A reînviat epopeia! Româanismul s'a ridicat din cenușa ruinei universale și peste stârvul pajurei cu două capete dorobanții noștri au împlântat tricolorul pe palatul din Buda...

O justiție immanentă, veșnică și implacabilă, a rectificat povestea noastră și-a răsplătit martiriul eroului. In fața mormântului dela Țebea se închină o Românie așa cum a visat-o el cu Bălcescu la focul de pe creste, sau cum a văzut-o ca o fantomă in arătările lui de pribeag nebun.

In decorul schimbat un alt monarh trece astăzi pe la casa Iancului. E al nostru. Vine să-i îngenunche la groapă, simbolizând recunoștința unui neam. Clipa ne covârșește cu înțelesul ei adânc, un fior de veacuri tremură in frunzele gorunului lui Horia și din troparele bizantine flutură eternitatea peste capetele noastre. In coborârea amurgului se vor aprinde iar focuri pe culmi, fumul lor se va ridica la cer pașnic și blând, ca fumul jertfei bine primite. Târziu in lumina albă de lună va picura din nou glas de fluier printre crengile brazilor, ca o chemare de departe: „*Astăzi cu bucurie Românilor veniți!*“

Ascultă, Sire, acest fluer cu toate povețele lui! E fluierul țăranilor noștri, fluierul lui Iancu, fluierul fermecat, in cântecul lui e toată mântuirea noastră!

OCTAVIAN GOGA

Infrângerea lui Hatvani în fața Abrudului

— Fragment din raportul prefectului Avram Iancu —

În 8 Mai (1849) am primit a treia scrisoare dela Dragoș (solul lui Ludovic Kossuth) în care el mă provoacă să depun armele și să apuc pe calea înțelegerii pașnice. Eu i-am răspuns relevând perfidia maghiară în cuvinte scurte și am declarat că între noi are să decidă numai sabia. Acum eu, cuvântând către poporul adunat, îi desvoltai planul proiectat de maghiari spre a subjuga munții, îi împărtășii cele din urmă evenimente, și provocai poporul să mai jure odată că niciunul nu se va retrage și că toți vor combate pe vrășmaș până la cea din urmă picătură de sânge. Intre strigăte: „Să trăiască împăratul!” depuseră cu toții jurământul. Imdată după aceasta, poporul armat fu împărțit în șase coloane și la fiecare dintre acelea i se numi pozițiunea ce avea să ocupe. Trei coloane fură așezate în dreapta, iar celelalte trei de-a stânga drumului de țară, care duce dela Câmpeni peste Abrud la Zlatna.

La așa numitul Stiuț își luă pozițiune ca altădată curajosul paroh și viceprefect Simion Groza din Rovina. Mai departe, spre Cernița a fost comandant tribunul Nicolae Corcheș și decurionul primar Jambor. Și mai departe, spre drumul de țară deasupra așa numitelor mori circasene au ocupat înălțimele tribunii Aiudanu și Russu. În laturea de-a stânga coloanele erau așezate așa: dealurile de către Roșia le ocupase tribunul Mihail Andreica cu coloana sa. Despre toate aceste dispozițiuni a fost informat și Axente Sever, ca el să ocupe drumul de munte la Dealul Mare.

În modul acesta se luă toate măsurile spre a închide pe vrășmaș. Observând el aceasta, s'a încercat să-și deschidă o cale, pentru ca să-i poată veni trupe nouă dela Brad, și spre acest scop atacă aripa dreaptă a cetei lăncerilor în direcțiunea Cernița. Dar tribunul Aiudanu și decurionul primar Jambor l'au respins și luat pe fugă până în oraș. Mult mai cruntă a fost lupta din aripa stângă, la Roșia. Cele două companii trimise acolo de către Hatvani, întărite prin toți maghiarii buni de arme din acel oraș, adecă o trupă cam de 650 au atacat în aceeași zi de 8 Mai după amiazi pe tribunul

Andreica în pozițiunea lui; acesta însă răsbătu atacul cu toată bărbăția, se aruncă cu toată puterea sa pe vrăjmaș și îl aduse în dezordine. O companie de-ale lui Hatvany fu împresurată de către poporul armat și măcelărită mai întregă; mulți insurgenți se salvară prin fuga la Abrud, alții se ascuseră în mine.

În ziua de 9, dimineața, ținu eu cu prefectii Balint și Vlăduț un consiliu de războiu, în care se decise că în aceeași zi după amiază la 3 ore să se dea un atac general. Atacul de întâi îl făcu eu însumi cu aripa stângă, și anume cu coloana lui Andreica; tot atunci avură să atace și celelalte coloane. În față și pusei trupa principală sub căpitanul Ivanovici și prefectul Vlăduț în mișcare, pentruca să și ia pozițiunile lor numite mai în sus. Celelalte coloane se și aflau la locul lor. Într'aceea, Hatvany iară mai porunci să fie împușcați mai mulți români; printre aceștia și prefectul Dobra; Buteanu fu aruncat în fiare.

Așa, la ora fixă, s'a început atacul cu aripa stângă. Valorosul tribun Andreica s'a aruncat cu atâta celeritate asupra vrășmașului, încât, în mai puțin de o oră l-a împins până pe dinaintea orașului. Acum tribunul se afla pe înălțimea din fața Abrudului.

Tribunul Andreica îmi ceru un tun, pentruca să tragă din deal asupra împrejurimei orașului; totodată îmi arătă, că după ce el a înaintat așa departe, s'ar putea foarte ușor ca vrăjmașul să-l atace de la spate, dacă atacul nu se va întreprinde îndată cu trupa principală. Tot atunci provocai pe căpitanul Ivanovici ca să se pună în mișcare cu trupa principală, și să atace; a fost însă peste puțină a-l îndupleca să se miște din loc. Eu alergai însu-mi la trupa principală și aflai dela Vlăduț, că el a voit mai de multe ori să atace, dar căpitanul Ivanovici nu l-a lăsat. Așa dar eu lăsa pe acest căpitan în liniștea sa și comandai prefectului să atace singur, cece și făcu îndată. Mai întâi vânătorii săi străbătură înainte, și cu împușcăturile lor bine îndreptate respinseră pe tiraliorii vrășmași. Vrășmașul s'a recules de aci de unde era puterea sa principală, și dete un atac asupra centrului nostru. Vânătorii noștri susținură atacul cu toată bărbăția și nu se mișcară din loc. Atunci valorosul prefect Vlăduț se pune în fruntea lăncerilor cu sabia împumnată și se aruncă împotriva puterii principale a vrășmașului. Acest asalt decise totul. Vrășmașul nu mai stătu pe loc. Toate încordările sale au fost în deșert. Acum el, strămtorat din toate părțile în oraș, fu acolo strâns blocat.

Toți comandanții de coloane și-au făcut datoria cu exactitate; ei au luptat mai peste tot în fruntea oamenilor și cu aceasta ei i-au încurajat și mai mult, deci fiecare fiu al munților simțea el însuși că luptă pentru cele mai înalte bunuri pământești. Intre toți s'a distins mai vârtos tribunul Andreica și preotul Groza; dar onoarea zilei se cuvine mai mult decât la toți ceilalți, prefectului Vlăduț, care a decis totul.

Lupta însă nici decum n'a încetat, pentrucă focul de tiraliori împrejurul orașului a durat toată noaptea din ambele părți. Era în-tuneric foarte mare, pentrucă plouase dela miezul nopții până a doua

zi dimineața, iar apoi se lăsă o negură groasă, care acoperi regiunea. Atunci Hatvani bătut, tăiat și strâns blocat de toate părțile, s'a văzut silit a se retrage în vreo parte oarecare. În 10 Mai, dimineața, către 4 ore, ajutat de ploaie și negură, și cu sacrificarea trupelor sale de tiraliori cari luptau împrejurul orașului și pe cari el nici nu le-a înștiințat despre retragerea sa, a plecat în direcțiunea spre Cernața, spre a scăpa la Brad. Nefiind observat de către trupa noastră din aripa stângă, Hatvani trecu printre două coloane ale aripei noastre drepte, care însă observându-l îl și atacă îndată cu violență, din stânga prin tribunii Corcheș și Olteanu și prin decurionul Iancu, iară din dreapta prin tribunii Aiudanu și Russu. Lupta a fost foarte cruntă. Mulți maghiari din Abrud, fără diferență de etate și sex, își aflară aici moartea lor. După o apărare desperată, Hatvani reuși ca să scape cu puținele resturi ale armatei sale la Brad; partea mai mare din aceia despărțită fiind de către el, fu strâmtorată înapoi în oraș. Aceștia se mai apărăară aici cu cele din urmă puteri ale lor, în biserici, din case și celarii, până când focurile românilor din tunuri și puști îi învinseră pe deplin.

Orașul se aprinse în mai multe locuri, chiar și pe cât a ținut focul violent din tunuri; acum însă lăncerii cei învierșunați au aprins ei înșiși cele mai multe case ale maghiarilor. Oamenii strigau din toate părțile după vânzătorul Dragoș, căci așa îl numia poporul. Pe acesta îl aflară într'o pivniță, de unde l'au scos și l-au tăiat cu lăncile în bucăți.

Către 11 ore a. m. a sosit și prefectul Axente Sever cu oamenii săi. El a venit prea târziu că să mai poată participa la luptă; însă a venit destul de timpuriu, pentruca cu oamenii săi să pună capăt la omor și incendiu. Dacă jumătate din oraș s'a conservat, meritul acesta se cuvine în partea cea mai mare lui Axente.

Așa s'a terminat prima bătălie cu Hatvani. Numărul insurgenților căzuți împreună cu al maghiarilor abrudeni uciși se poată lua, fără exagerare, la 2000 și mai mult. Din contra, pierderea poporului armat a fost prea neînsemnată.

Caracteristică

Avram Iancu a fost ce — nu a putut să fie: Un sentimental, al cărui arc de încercuire s'a oprit la nația sa; deși ar fi fost în stare să se întindă mult mai departe; un volițional, a cărui voință sărea ca din țigări și ar fi ajuns pentru țări și mări, deși dincolo de Viena n'a trecut; un erou de scurtă durată, deși amintitele bogății l-ar fi putut sprijini deceni întregi; o izbucnire vulcanică a firei noastre, cu stingere repede, dar cu putere de demonstrare perfectă.

Când îl cugeți pe el, par'că un fulger trece prin umbre de codri și se 'neacă 'n umbre, și 'n urmă lasă doar răsunetul din coclauri, care se liniștesc treptat.

Făcut fusese să aprindă și 'n alții viața sa; până la înălțimea flăcărilor sale s'au aprins însă numai flăcările din inimele Moșilor; fiii munților aveau un suflet, copt de necazurile trecute, aprins de speranțe comune. Așa ca acolo a fost *numai* acolo!

Și mai întrebăm: De ce au lăsat, *el* și *ei*, nedespărțiți, acea dâră de admirație, de cântec, de poveste, care și astăzi cugetă legendar? Cum eră să nu o lase, când *odată* a fost și *a doua oară* nu? Pooparele simt instinctiv unde le duc iraționalele voințe mari ale eroilor; și le sunt credincioase, recunoscătoare, devotate, penitrucă au fost încântarea firei lor reduse, dar crescute de ei în acea *odată*.

Războiul este crud; mai ales crud cu cel crud. A fost tragic ca un suflet nobil născut, ca Avram Iancu, să se despartă de nobleța sa firească și să se prefacă în instrument sângeros al fatalităților istorice. El nici nu a înțeles războiul altfel decât ca culegător de rezultate nobile. Spre ele trecuse prin sânge; dar la ele nu a ajuns. Naivitatea nobleței sale încrezătoare s'a văzut înșelată amar. Și s'a frânt și el, și a pierit și el, în acel mare cimitir de suflete, care a fost Ardealul. Ciocli i-au fost ceice au izbit de moarte sentimentalitatea sa; voința și-a îngropat-o apoi — el singur!

În Avram Iancu s'au unit, în timp, aproape, optimismul cel mai lucitor și pesimismul cel mai obscur. Peripeția aceasta, concret, n'a fixat-o încă niciun poet; încă nu a plasticizat-o niciun istoric. Și de când așteptăm să fie concretizată! Poate că ea va răsări din mulțimile care se mișcă acum spre munți, prin cineva, care va sorbi în suflet și muntele, și omul muntelui, și adierile sufletești, de ieri și de azi, ale lor. Poate...

Să-l așteptăm dar pe celce va putea, ca pe un răscumpărător strălucit al unei vini ori al unei neputințe, căreia-i doresc un grabnic sfârșit. Pentru că Avram Iancu trebuie să trăiască în forme mai simțite decât sgomotul serbărilor, decât luciul unei statu; el trebuie să rămâie în cuvânt, prin cuvânt, sufletul care a fost și care trebuie să se întoarcă în noi.

G. BOGDAN-DUICĂ

Tu mă întrebi ce mai sperez și ce mai cred eu? Iată îți răspund, că timpul speranțelor mele a trecut și că credința mea e ca a șarpelui, căruia natura îi impune să-și apere capul; totuși să nu crezi, că spun acestea, fiindcă mi-aș teme viața mea nenorocită; nu, căci această viață mi-am expus-o în anii 1848—1849 în mai multe rânduri pentru iubita mea națiune și pentru credința către Impăratul, — ci înțeleg iubita mea națiune, care suspină de atâtea dureri și pentru care m'ar durea inima, dacă prin mărturisirea credinței adevărate o aș aduce într'un pericol și mai mare.

Dintr'o scrisoare a lui Iancu (1860)

Figura legendară a lui Iancu

În inima poporului românesc din Ardeal, amintirea lui Avram Iancu a rămas întipărită până în zilele noastre într'un glorios culcuș de legendă; ea înfățișează, pentru cei mulți, imaginea vie a întregii mișcări revoluționare din anul 48. Generalul luptător din Munți, cu hotărârile lui rezezi, cu fulgerile cari scăpărau din albaștrii lui ochi tineri, cu faima lui de comandant nebiruit, s'a ridicat în pragul vremii sale ca un arhangel răsbunător al nedreptății seculare, și a săgetat umbrele uitării înconjurat de aureola eternelor isvoade vitejești, ca o sclipire de lumină. Legenda nu născocoște numai; ea aruncă peste întâmplările petrecute alevea praful de aur al imaginației întregitoare. Ea nu minte, ci înfrumusețează. Și adaugă o columnă de ideal omnesc peste ceace a fost abia un început de realitate...

Așa a înfruntat și umbra tragică a lui Iancu neînduratul măci-niș al timpului. Sufletul lui, plin de zvonul glasurilor iobăgești, așa după cum e plină adâncimea pădurilor răsunătoare de ecourile cari o străbat, se dăruise întreg misiunii sale mari. Brațul lui, înzestrat cu darul minunat al cărmaciului, se prăvălise asupra dușmanului cu puterea toată a neamului său. El însuș era minunata torță, la flacăra căreia se întrezăresc, departe, drumurile încrucișate ale istoriei viitoare. Omul faptei, care cu numele lui sonor pecetluia o epocă. Simbolul, în carne și oase, al unor organice năzuinți obștești. Intruparea definitivă a ideii. Într'un cuvânt, eroul, așa cum a fost păstrat totdeauna în versuri și 'n basme, fie că se numea Achille cel iute de picior și pornea la asediul Troiei, fie că-și zicea paladinul Roland și trecea Pirineii în oastea lui Carol cel Mare, fie că nu era decât boiernașul Tudor din Vladimiro, și se urnea, cu pandurii lui, să curețe de omida lacomă rodul unui biet colț de țară românească.

Așa numita literatură cultă a noastră nu s'a apropiat până acum de epopeia sângeroasă din Munții Apuseni, pentru a o îmbrățișa în nemuritorul pervaz al creației artistice, și nici tragicul destin al lui Avram Iancu, cu sușurile și coborâșurile lui abrupte, n'a ispitit încă inspirația pușinilor scriitori români în cugetul cărora firele vrăjite prin cari suntem legați de trecut se împletesc în tortul ales al eternității.

În cântecele și poveștile populare, frumosul chip și cutezătoarele fapte de arme ale „craului Munților“ s'au păstrat însă din om în om și din gură în gură, topindu-se de-avalma cu nădejdiile și suferințele tuturor. Iancu se apropiase din ceasul celdintâi al frământărilor anului 48, mai mult decât oricine, de dorul mulțimii. Știusese să-i vorbească, drept și limpede, în pilduri elocvente, și o fermecase cu înfățișarea lui năvalnică, pregătită pentru orice îndrăsneală. Când el a apărut, așa, ca o arătare din alte vremi în costumele său muntenesc, cu șerpar și pistoale la brâu, pășind călare în fruntea miilor de Moși, care-l urmaseră pe Câmpul Libertății frământați de nerăbdarea acțiunii și de misiunea luptătoare pe care și-o presimțeau, căpeteniile încercate ale comitetului național fuseseră, fără îndoială, plăcut impresionate de însuflețita pășire a impetuosului avocat dela Târgul Mureș, în vârstă numai de 24 ani; mintea ascuțită a lui Andrei Șaguna, ori gândirea filosofică a lui Simeon Bărnuț, nu se poate să nu fi tresărit de satisfacție în fața celor zece mii de lănceri coborați de pe cărările sălbatice ale Munților. Cu toate acestea, numai instinctul sigur al celor 40 mii de țărani, adunați în vechea cetate de cărturari a Blajului, a presimțit drumul de mai târziu al Iancului. Între argumentarea juridică a discursurilor sprijinite pe temeiurile dreptului natural și lucrarea prevestitoare a tăișurilor de coasă, poporul adunat acolo s'a priceput să înoade o firească legătură, zicându-și: — „Când nu vor mai răzbi vorbele, va fi nevoie să cuvânteze sabia“...

O mărturie despre câștigul de inimă, pe care Avram Iancu l-a secerat pe Câmpia Libertății, o găsim în scrisul moldoveanului Alecu Russo, care a stat acolo, lângă catedrala din Blaj, ca și mai departe pe întinsul câmpului, dimpreună cu Alexandri, cu Bălcescu și cu colonelul Cuza, în acea memorabilă zi. Și iată ce spune Alecu Russo: „Într'o sută sau două de inteligenți ce se aflau atunci la Blaj, numai pe doi i-am auzit grăind românește cu Românii. Unul din acei doi zicea: „Ungurii vreau *unio*! știți ce vrea să zică *unio*? Vrea să zică, că până acum ne-au încălecat pe păr și acum vreau să ne pună și șeaua în spinare.“ Al doilea striga: „Uitați-vă pe câmp, Românilor! suntem mulți ca cucuruzul brazilor, suntem mulți și tari, că Dumnezeu e cu noi!“ Dintre acești doi Români cari grăiau românește, Ungurii l-au spânzurat pe unul, iar pe celalalt Românii l-au numit cu fală: împăratul Munților!“ Acești doi Români erau Avram Iancu și nenorocosul său aghiotant, Buteanu.

Românește a vorbit Iancu în neuitata zi de 3/15 Mai 1848, românește a continuat să vorbească, cu tunurile sale de cireș, în fața Abrudului lui Hatvani, la Fântânele lui Vasvári, la Câmpeni lui Lupu Kemény, și tot românește a tăcut, mândru și neînduplecat, în fața minciunei, patru ani mai târziu, când împăratul Franz Iosef venea la Vidra și la Brad să sature cu un pumn de decorații amăgitoare setea de dreptate a unui neam trădat. Acesta nu și-a uitat, prin urmare, eroul. L'a păstrat în cuta cea mai curată a gândului, i-a cântat voinică în strofe pline de mișcare, i-a legănat durerea în doină și i-a perpetuat memoria în picuri de caval.

În tradiția satelor noastre aredenești, Iancu a fost purtat pe aripele poeziei populare ca o chintesență a spiritului de dreptate. Pe când nebunia lui rătăcitoare străbătea potecile, care-l văzuseră altădată strângându-și tribunii la sfat, de undeva, dintr'un colț de glie asuprită, de pe Crișuri, se ridica chemarea încrezătoare :

*Iancule, crai luminat
Dacă mai crezi în păcat
Vino'n Bihor fă dreptate
Dacă crezi în cele nalte.*

Pe când fantoma vie a Iancului se mai abătea încă, în amurgurile brumoase de toamnă, pe prispa vreunei case din Zarand, și fluierul său trist mai răsuna câteodată de-alungul satelor semănate pe valea Arieșului, în închipuirea poporului nu trăia decât aducerea aminte a lui,

Iancu, tinerel băiat,

și reîntoarcerea lui mântuitoare eră mereu dorită, cași cum peste soarta lui schimbătoare n'ar fi trecut decât o fluturare de aripă a nenorocului:

*Scoală, Iancule, din somn
Dacă vrei să te faci Domn,
Și-ți iea sabia în mână
Și o spală de rugină.*

În adâncul mormântului său dela Aachen, credeau vechii Franci, Carol Magnul, înviesmântat în puternica lui armură, așteaptă gata de luptă, clipa hotărâtă pentru reînchegarea împărăției sale de odinioară. Subt gornul lui Horia, moartea și-a rânduit altfel nemiloasa ei hotărâre. Nu sunt puse la bun adăpost, armele Iancului.

*Jale-i, Doamne, cui și cui,
De armele Iancului
Că le ploauă și le ninge
Și n'are cine le'ncinge,
Că cine mi le-a avut,
Mi-a pus fața la pământ,
Dar n'a pus-o să'nflorească
A pus-o să putrezească..*

N'are cine le încinge, armele Iancului! În șase cuvinte dintr'un vers, sufletul popular, mărturisindu-se în taina simplă a metaforei naive, își desfășoară toată credința sa interioară. Moștenirea eroului a rămas risipită pe culmile dealurilor; ea s'a scurs pe valul molcom al râurilor de pe șes. Dar unda frământată a Arieșului mai pomenește câteodată despre mânia dârză care i se oglindea în ape. Freamătul frunzelor de pe piscurile Roșiei tot mai foșnesc uneori, în nopți cu

ploaie mărunță, cași cum, de undeva, de după un colț de stâncă, s'ar rostogoli buciumanii la asalt. Și de pe o muche de pădure, parcă se văd, șerpuind, limbi de flăcări. Atunci, un glas necunoscut din întuneric, aspru și profund, cu șuierături metalice, cari vin de dincolo de viață, cântă:

*Pe dealul Feleacului
Merg carele lancului
Nu merg, cum merg carele,
Strălucesc ca soarele!*

Și viziunile desmormântate ale trecutului reapar ca prin farmec, chemate de nepătrunsa putere a aducerilor aminte. Aici sunt, iară, în jurul meselor de fag, bravii „feciori ai lancului“. Aici sunt cei „opt mii și nouă sute“, tăbărăți în fața Turzii. Aici e lancul însuși, supărat foarte „pentru un hoț de împărat“. E lancu, firește, pretutindeni:

*Boii-s cu coarne de ceară
Om ca lancu nu-i în țeară.
Boii-s cu coarne de spume
Om că lancu nu i în lume.
Boii-s cu coarnele verzi
Om ca lancu nu mai vezi...*

lancu trăiește, aieuea, în aceste răsfrângeri nealterate ale conștiinței populare. El s'a ridicat din adâncurile unde se plămădesc cele mai curate glorii ale unui neam, ca un tânăr zeu al Dreptății, înlănțuit pe vecie de-asupra durerii mândrilor robi ai pământului strămoșesc. În jurul personalității lui rășboinice, închipuirea anonimă a țesut un decor pitoresc de haiducească tabără de codru, cu focuri aprinse în cercul închis al poenilor și cu flăcări chefuind, în așteptarea luptei, la cărciuma Marcului. Înțelesul rășboirei lor a fost învesmântat însă în cea mai neprihănită strălucire morală. Trei sferturi de veac, armele lancului au ruginit în viscolul protivnic al istoriei. Cu ele s'a încins, în noaptea de sfânta Mărie, la 1916, primul dorobanț care a trecut Carpații. Șapte zeci și cinci de ani, umbra lancului a rătăcit prin munții săi, căuând hodină pentru visurile rănite. Astăzi, când genunchii tuturor se îndoale sub stejarul secular dela Țebea, duhul său se poate apleca cu împăcare asupra rodului împlinit.

Dar nu s'ar cădea să uităm, că de-alungul celor trei generații cari s'au scurs între noi, nicăeri visurile lui n'au avut adăpost mai bun decât sub streășina ușor aplecată a caselor țărănești, și amintirea lui n'a fost nicăeri mai strâns ocrotită, în cald așternut de speranțe, decât în inima poporului său.

ALEXANDRU HODOȘ

Precursorul Unirii

Avram Iancu nu a avut ca țintă apropiată a activității lui politice și războinice unirea. Tragedia lui a constituit însă marele izvor, de o neprețuită valoare morală, din care s'a alimentat istoria noastră în drum spre unire. Și poate că aici zace cea mai mare însemnătate a personalității lui legendare. El s'a bătut împotriva ungarilor punând la contribuție o cinstită loialitate față de Habsburgi. Atunci când s'a simțit însă înșelat de ei, Iancu nu a ezitat să-i repudieze cu toată scârba de care era capabil. Decorații n'a primit din mâna lor, și nici slujbe, ca alții dintre tovarășii lui, nici cu jumătățile lor de măsuri din timpul absolutismului, până la 1867, când aveau să ne trădeze pe față și pentru totdeauna, nu s'a mulțumit. Știind că ungarii ne erau dușmanii milenari și convingându-se că Habsburgii ne foloseau numai ca monedă de schimb, Avram Iancu a avut puterea să se smulgă dintre ciocan și nicovală, îndrumând spiritul public românesc spre propriile-i forțe. Din acest punct de vedere este el marele precursor al unirii, căci propriile noastre forțe nu puteau să ne ducă decât la unire. El a fost degetul arătător al istoriei de după revoluție și de pieptul lui vitejesc s'au izbit valorile adânci ale conștiinței naționale, întorcându-se spre singura alvie posibilă și firească, spre alvia unității politice a tuturor Românilor.

Mintea lui Avram Iancu s'a întunecat prea de vreme pentru a-i putea comanda fapte cari să-l fixeze și mai iămurit în judecata generațiilor cari l'au urmat. Se vede că destinul a ținut să arunce zăbranicul nebuniei pe ochiul de șoim al aceluia care a întrezărit, fie chiar și într'o formă mai puțin limpede, actul dela 1918. Punctul de psihologie politică românească pe care-l ofere Avram Iancu, în lumina retrospectivă a evenimentelor, apare însă atât de clar, încât se poate spune că deodată cu „craii munților“ poporul nostru a intrat neted în zodia implacabilă a unirii. Orice cercetător al trecutului va vedea bine acest adevăr, și mai târziu, când istoriografia noastră va ieși din faza începuturilor, când se va scrie adevărata carte a neamului, de pe culmea morală a eroului dela Vidra vor căuta toți să privească în-lănțuirea logică a faptelor cari ne-au pregătit România de astăzi.

Politica românească din Ardeal, până la patruzeci și opt, n'a

cunoscut decât o singură formulă : — rezistență față de unguri și rugăminți către preagrațiosul, preainălțatul și prealuminatul Habsburg care se potrivea după vremuri pe tronul imperial și regesc. Suplex libellus Valachorum! Aceste trei cuvinte latinești puse în fruntea celui dintâi act politic serios din veacul al XVIII-lea indică precis calea urmată de noi pe atunci. În termeni mai puțin învăluiți, ele s'ar fi putut traduce astfel: — Stăpâne, spune slugilor tale să nu ne bată prea tare! O atitudine de desnădejde, după cum se vede, care plăcea mult la Viena și nu prea tulbura apele din jurul castelelor feudale ale Ardealului, fără ca nouă să ne ajute ceva.

Generația dela patruzeci și opt, păstrând forma acestei politici, i-a lărgit baza și i-a dat un conținut cu mult mai adânc. În concepția celor de pe Câmpul Libertății noi am figurat ca niște aliați ai Habsburgilor, întemeiați pe un contract, pe care împăratul nu l'a iscălit, ce-i drept, dar pe care ai noștrii l'au afirmat cu tărie, cerând autonomie pentru Ardeal, titlul de mare duce al Românilor pe seama împăratului și armată națională.

Era o evoluție destul de considerabilă. S'au și speriat de ea toți beamterii austriaci semănați prin Ardeal. Autonomia o îngănuau cu gura de jumătate. Poate că și titlul de mare duce al Românilor l'ar fi primit, în coada tuturor celorlalte titluri fără rost și fără de număr cu cari se împodobeau gloria pălită a Habsburgilor. Cât despre o armată românească nici n'au voit să auză. Chiar în timpul revoluției, ei au făcut tot ce le-a stat în putință ca un astfel de instrument să nu încapă pe mâna noastră. Barișiu arată cu amănunte cum comandanții austriaci s'au ferit ca de foc să înarmeze pe români, invocând diferite pretexte. Realitatea era că Viena ne prefera cu ciomege și cu furci de fier în mâini, ori în cel mai bun caz cu tunuri de cireș ca ale lui Iancu, decât cu puști și săbii, a căror putere s'ar fi putut la un moment dat să le fie primejdioasă.

Evoluția aceasta, oarecum îndrăzneată la prima vedere, își avea justificarea ei firească și bine întemeiată în cele două curente mari cari au sguduit conștiința Românilor din Ardeal în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea și în prima jumătate a veacului al XIX-lea, în lupta contra unirii cu Roma și în beneficiile culturale rezultate din această unire. Primul curent, sprijinit cu stăruință din Muntenia și Moldova, ne-a dat sub scutul ortodoxiei orizonturile lagi ale unei mai vaste solidarități românești. Al doilea, prin intermediul papalității, ne-a pus la îndemână contactul cu civilizația apuseană și conștiința latinității.

Avram Iancu, mai mult de cât oricare dintre contemporanii lui, a fost fiul sufletesc al acestor două curente renăscătoare. De pe urma lui nu au rămas discursuri. Au rămas însă fapte cu mult mai grăitoare. Și a rămas mai ales acel suflet al lui, aceea esență pură a vremii, pe care l-a dăruit cu atâta generozitate istoriei.

Se poate că programul de pe Câmpul Libertății să fi părut altor șefi ai revoluției un maximum de bine. Pentru Avram Iancu el era de sigur un minimum. Dovadă e că neîmplinirea lui l'a nemulțumit profund, pe când foștii lui tovarăși au știut să găsească un *modus vi-*

vendi și mai târziu. Toată seva spirituală a deșteptării românești curgea, deci, în sângele tânărului Moș care s'a impus repede și s'a păstrat pentru totdeauna ca adevăratul om reprezentativ al generației lui. În el s'a concentrat și dârza propovăduire a ortodoxiei naționale și mândria neînfrântă a conștiinței romane. O aureolă de suveran l'a înconjurat totdeauna pe Avram Iancu în imaginația populară. Când i-s'a zis „craiu munților“ nu i-s'a adus numai un omagiu, pentru faptele lui de arme, cari l'au făcut nebiruit, ci se exprima și o tendință politică națională, într'un stil înflorit cum îi place poporului să vorbească, dar destul de accentuată, în vederea unei neatârări românești.

Conștiința Ardealului, prin revoluție și prin Avram Iancu, s'a scăpat de două pietri de moară între cari se măcinase până atunci. Nici teroarea ungurească și nici superstiția habsburgică n'o mai puteau apăsa. După patruzecj și opt și după refuzul lui Avram Iancu de a se închina Habsburgilor trădători, conștiința aceasta era liberă. Nu-i mai trebuia decât clipa prielnică pentru a se putea manifesta în toată amploarea ei. Clipa aceasta a sosit târziu. Abia noi îi culegem roadele. Florile i-au înflorit însă din inima caldă a lui Avram Iancu și s'au păstrat la umbra vastă a personalității lui politice.

La 1881 s'a încercat o codificare politică a testamentului lui Iancu scris cu amarul decepțiunii și cu focul revoltei. Programul partidului național de atunci, indiferent de punctele văzute ce cuprindea, prin forma lui protestatară exprima tradiția eroului. Se isprăvise cu politica de petiție și de mici aranjamente. Neputând fi satisfăcute dorințele noastre pe calea largă a demnității, noi ne-am închis într'o atitudine de pasivitate politică, neluând parte la nici unul din actele cari căutau să consolideze dualitatea austro-ungară. Și așa am dus-o până la 1905. La Viena și la Budapesta se făureau legi și se încercau diferite expediente, cari toate se loveau însă de negațiunea noastră mută și perseverentă. Cu cât mai multe legi se făureau și cu cât mai multe expediente se încercau, cu atât mai încăpăținată era izolarea noastră. Sufletul ardelenesc se desprindea din ce în ce mai mult din lanțurile centripetale ale monarhiei habsburgice; — fugea peste munți.

Firește că această încordare eroică și-a avut și momentele ei de oboseală. La 1905 a fost un astfel de moment. Când s'a declarat „activitatea“ politică s'a știrbit, fără îndoială, ceva din frumusețea morală a lăsământului „craielui munților“. Deputații români cari au mers în parlamentul dela Budapesta au făcut o concesiune, s'au dus să mănânce din bucatele ungurești otrăvite pentru noi și din cari, după preceptul lui Bărnuțiu, n'ar fi trebuit să gustăm nici odată. „Activitatea“ lor s'a redus la mici și mari lupte pe chestiuni administrative și de ordin cultural. Nici unul dintre ei n'a suflat un cuvânt măcar despre autonomia Ardealului, de pildă, care, ori cum, rămăsese în programul partidului național, ca o slabă indicațiune a cererilor noastre cele mari.

Tot un semn de oboseală era și luarea căilor din veacul al XVIII-lea cu „Suplex libellus Valachorum“ în proșap. Fostul arhiduce

Franz Ferdinand opoșea prin anticamerile lui posibilitatea unei astfel de politici.

Dar întreagă această oboseală era numai la suprafață. Apele mari și adânci ale poporului au rămas neatinse. Pe toate văile Ardealului se cânta cu stăruință:

*Jale-i Doamne, cui și cui,
Jale-i, Doamne, codrului,
De armele Iancului,
Că le plouă și le ninge
Și n'are cine le'ncinge.*

De altfel, odată ce biruise ideea, găsim și pat cald în afunzimele populare, unde putea să trăiască în mod organic, fără discursuri și fără diplomație, aceste provizorate și cârpele de ocazie nu constituiau o primejdie.

Ideea biruise însă politicește și dincolo de Carpați. Generația dela patruzeci și opt din Muntenia și Moldova i-a prins repede rostul salvator. Din Principate putea fi servită cu mai multă energie. Orice scădere a ei în Ardeal sub apăsarea prestigiului unghuresc din ce în ce mai consistent, își putea găsi un echivalent regenerativ la București și Iași. Și așa a și fost.

Avram Iancu și-a avut însă și sub acest raport partea lui istorică de o covârșitoare importanță. Dacă ar fi să se decidă soarta popoarelor printr'o convorbire dintre doi oameni, atunci am putea spune că Avram Iancu și Niculae Bălcescu, în discuțiile pe cari le-au avut la 1848, au pus temelile sufletești ale unirii de astăzi.

Istoriografia noastră e săracă. Cine va scrie admirabila pagină de înfrățire românească, pe care au cinstit-o acești doi reprezentanți ai ideii naționale generațiilor ce i-au urmat, va îmbogăți-o cu un fecund prilej de înălțare morală. Deoparte tânărul Muntean, cult și departe văzător, străbătut de curentele romantice ale apusului. De cealaltă parte nu mai puțin tânărul Moș, fără un contact direct cu marele laborator de idei al Parisului, dar deopotrivă de revoluționar în înțelesul european al cuvântului. Unul căuta să potrivească mișcarea lui în cadrele ideilor generale cari circulau atunci. Celalalt era dominat mai mult de asprele realități ale colțului lui de pământ. Amândoi, în nepotrivirile cari erau între ei, au găsit însă cel mai puternic punct de contact. Și neînțelegându-se, s'au cercetat și s'au iubit.

Credința lui Bălcescu că prin Ludovic Kosuth ar fi putut servi cauza românească nu a izvorât decât din magia luptei contra tiraniei, care fermeca atunci mai mult decât oricând pe oameni. Fugit din Muntenia, unde căutase împreună cu alții să întroneze un regim modern, visătorul scriitor vedea pe dictatorul Ungariei numai sub aspectul simpatic al luptătorului împotriva împăratului asupritor. Kosuth avea de altfel în arsenalul lui și o serie de reforme democratice cari puteau să-l creeze din depărtare o bună atmosferă. El a fost capabil, la un moment dat, văzându-se izolat, să conceapă chiar și planul unei confederațiuni a Europei centrale, cu participarea Munteniei și Moldovei.

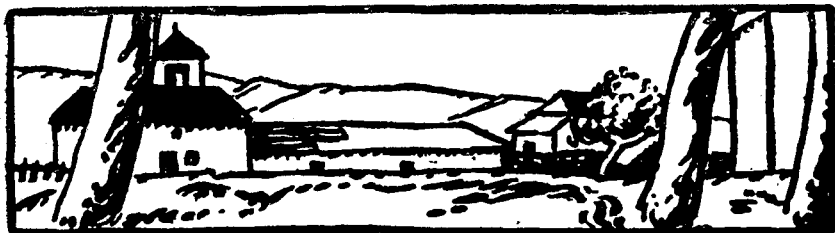
Abia când s'a întâlnit Bălcescu cu Avram Iancu a văzut care era situația noastră. Ideia Daciei îl stăpânea și pe el, ca pe toți tinerii generației lui. Istoricul însuflețit al lui Mihai Viteazul poate că reprezenta chiar cu mai multă căldură decât alții această Dacie reînfrântă astăzi. A trebuit să-l vadă însă pe Iancu pentru a înțelege că în calea realizării vechiului vis stăteau deopotrivă și Kossuth și împăratul. Bălcescu și-a putut închipui că împăratul era o mai mare piedică. Iancu credea că Kossuth. Vremea le-a dat dreptate amândurora.

Și unul și altul au învățat însă cu acest prilej că numai vrednicia noastră ne poate mântui. Bălcescu, într-o scrisoare de mai târziu, se gândea că Iancu și Magheru ar fi fost în stare să comande o oaste românească liberatoare. Vremea unei fapte atât de glorioase încă nu sosise. Dar Bălcescu o dorea. De aceea a și împrăștiat faima eroului din munți prin nenumărate scrisori către prietenii lui răspândiți în străinătate pentru apărarea cauzei românești. Credea într-o astfel de posibilitate. Și credeau și tovarășii lui. Credeau atât de mult, încât până târziu după unirea Principatelor sprijinite pe Dunăre, pe Marea Neagră și pe Nistru, ca două brațe întinse spre Ardeal, până târziu se gândeau eterni complotiști la reluarea acestei idei a lui Bălcescu. Insuși domnitorii Cuza, împreună cu Cogălniceanu, și-au mângăiat romantica pornire cu un vis la fel. Chiar și fostul rege Carol, când bătea bani cu Brătianu, scriind pe ei „Domnul Românilor“ încă se legăna cu astfel de gânduri.

Fără îndoială că mulți ardeleni, trecând peste munți, au servit cu credință ideea unității românești. Bărnăuțiu, Treboniu Laurian și Ion Maiorescu au fost tot atâtia ambasadori ai Ardealului în România veche. Avram Iancu, omul faptei și al revoluției, a lăsat însă cea mai puternică rază de lumină. Amintirea lui cerea mai mult decât o demonstrațiune platonicească în sprijinul ideii. El cerea regimente, tunuri și baionete. România lui Bălcescu le-a pregătit toate aceste în curs de șaptezeci de ani, astfel încât la 1916 a putut să reia cu izbândă tradiția lui Avram Iancu și împotriva Ungurilor și împotriva împăratului. Fiecare soldat care trecea Carpații în acele frumoase zile de August ale începutului războiului nostru purta în el o fărâmă din sufletul „craielui munților“ și de sigur că dintre mormintele Ardealului, acela care și-a săltat țărâna cel dintâi, în clipa când primul dorobanț a călcat cu nădejde peste graniță, a fost mormântul lui Iancu.

Iată de ce putem spune, astăzi când coroana regală a triumfului nostru se apleacă peste modesta cruce de peatră dela Țebea, că acolo sub gorunul lui Horia își doarme somnul de veci unul din precursorii unirii...

EUGEN GOGA

Văd depărtându-se o umbră...

Increderea în ziua de mâine o cauți în ziua de eri.

Pentru a ști să nădăjduiești într'un viitor, trebuie să fi învățat a descifra grandoarea unui trecut.

Atunci totul apare din nou, simplu și fără amenințări. Monumentele nu sunt înălțate numai pentru a sluji de popas, și mai rău, pasărilor cerești, nici pentru a circula în fotografii colorate, — cărți poștale cu care excursioniștii trimit salutări amicilor. Iar armele panopliilor din muzee nu stau numai pentru a-și răbda pe oțele rugina și pentru a fi pipăite de vizitatori, în somnoroase dupăamiezi de Duminecă. Ele vorbesc dintr'un trecut depărtat și eroic. Ne pot mostra pentru un prezent de epigoni fără strălucire. Dar sunt mai cu seamă chezașia unui viitor ce nu poate să întârzie.

De această consolare avem nevoie acum, mai mult de cât altădată. Moștenirea victoriei nu e din cele mai îmbucurătoare, și moștenitorii, ca toți succesorii testamentelor prea bogate, sunt risipitori și se ceartă. Judecata durează de cinci ani, învinuirile sunt multe, cuvinte grele se schimbă și totul se pare fără sfârșit. E o epopee încheiată cu ceartă de cumetre. Homer cu epilog de vodevil.

Ci ochii învață să cate atunci în trecut mustrarea acestor urâte timpuri de față.

Pe câmpia Blajului, la 3 Mai 1848, cuvântul lui Simeon Bărnuț „*prin care se rostea vremea*“, era ascultat nu numai de țărani coborâți de pe plaiurile Ardealului, ci și de românii veniți *din țară* să-l audă, de Alexandri, Costache Negri, Alecu Russo, Lascăr Rosetti, Sion, Ion Ionescu și de principele de mai târziu al țărilor unite, de colonelul Alexandru Ion Cuza. Nu veniseră oamenii într'o excursie de plăcere, cu automobilul, nici în vagoane ministeriale cu jâlțuri comode. Un suflet se căuta pe altul. Era răspunsul la o chemare dureroasă și desnădăjduită. Un cărturar cu pieptul mistuit de boală, Nicolae Bălcescu, gândea să-l caute mai târziu pe Avram Iancu, pentru a-i împărtăși nu știu ce hotărâre eroică și rămasă fără împlinire. Valahii se răscolaseră și altădată. Cu aproape cinci sute de ani în urmă, înce-

puseră bănăŝenii lui Vlad Dan și Vlad Iancu. După o sută de ani țărani conduși de căpitanii Mihai și Galu Românul ardeau castelele nemeșilor și intrau în Cluj. La 1514 plugarii din ținutul Bihorului și Aradului, sub cârmuirea popei Laurențiu, dădeau foc Oradiei. O sută de ani, tot veacul al optsprezecelea, până la Horia, Cloșca și Crișan alte răscoale au izbucnit fără curmare.

Dar nici una nu avea să cântărească mai greu în destinul nostru, ca răscoala lui Iancu. Celelalte fuseseră încercările iobagilor băștinași împotriva împilărilor nedrepte și aprige, consfințite de *Unio trium nationum*, de *diploma leopoldină* și de legile care-i îngăduiau pe români să stea pe pământul lor, *usque ad beneplacitum principio*. Erau episoadele unor lupte locale, hotărnicite în cetățuia Carpaților. Cuvântul lui Simion Bărnuț și răscoala lui Avram Iancu adăogau acestor lupte și altceva. O conștiință unitar românească. Preludiul unei drame care avea să se desfășoare îndelungul a trei pătrare de veac.

Generația lui Alexandri, Bălcescu și Russo a trăit cu ochii îndreptați către Ardeal. Generația lui Eminescu nu și-a schimbat ochii aiurea. În cărțile copilăriei noastre am învățat dragostea lor, tristă și fără nădejde, fiindcă nimic nu îngăduia încă speranța unei atât de apropiate eliberări. Era o credință care-a crescut cu noi, a făcut parte din carnea noastră. Nimic n'ar fi putut s'o smulgă și într'adevăr nimeni n'a smuls-o.

Dar văd acum, când minunea e împlinită, văd umbra lui Iancu pășind pe-acolo pe unde-a călcat în viață. Unde cu mintea rătăcită, fantoma lui supraviețuind cugetului, poposea la lumină de foc, între Moșii lui, ascultând tăcut nu știu ce glas de dincolo, în asfințiturile coborâte albastru din pâcla codrilor, când printre frunze trece o înfi-orare ca un suspin.

Văd umbra aceasta, apropiindu-se de noi, cătând să ne deslușească necunoscutele chipuri, ascultând sporovăiala noastră grăbită, certurile noastre îndârjite, cuvintele noastre grele — și tristă și fără să înțeleagă, o văd depărtându-se sub crengi de ulm, pe potecă pustie.

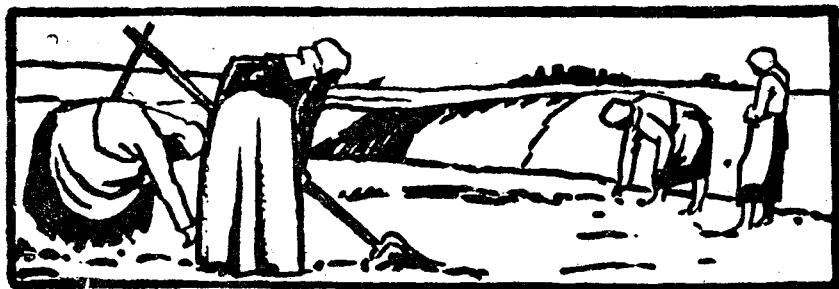
E cu umerii încovolați și îmi pare că încet clatină capul.

Știu ce gând îl apasă:

— Asta nu poate fi. Nu poate fi cu adevărat. E numai o nălucire a minței mele pierdute.

Dar drumul e atât de trist acum și de fără sfârșit, înapoi, până la căpătâiul veșnic de sub gorun...

CEZAR PETRESCU

Ursitoarele

— La leagănul lui Avram Iancu —

În seara aceea copilul rămase singur în leagăn, și geamul era deschis, ca să poată intra Ursitoarele.

Ele se apropiară, învăluite în ceață argintie.

Când se așezară în fața leagănelui, priviră, cu mirare, la copil. Era ceva neobișnuit.

De-asupra leagănelui plutea un ciudat amestec de umbre și lumini, de slavă și umilire. Fruntea copilului strălucea în lumină deosebită, semn că nou-născutul era unul din aleșii asupra căruia aveau să se descarce capriciile destinului.

Ursitoarele își scoaseră tăblițele de aramă și începură să scrie.

* * *

Cea mai milostivă dintre ele — ursitoarea firului vieții — scrisă, zâmbind copilului:

— Va fi un Făt-frumos cum n'a mai fost... Va fi un viteaz, se va lua de plept cu balauri, și nu va fi biruit.

Coroana de rege va străluci pe fruntea lui, și, după o sută de ani, neamul întreg va veni să se închine la mormântul lui.

Clatho încetă din scris, deși nu isprăvisese totul...

* * *

A doua ursitoare, care măsură firul vieții, scrisă:

— Va fi viteaz, va fi rege al Munților, dar nu va ajunge să-și pună coroana pe frunte...

Va trăi puțin.

La douăzeci și patru va încinge arma lui de viteaz, și nu va fi răpus nici-odată, în luptă dreaptă...

Apoi steaua lui se va întuneca, și după-ce el va împlini cincizeci de ani, se va stinge cu totul.
Lachesis conteni din scris.

* * *

A treia Ursitoare, după ce-și făcu însemnările, ceti cu glas sever, hotărârea implacabilă a Destinului, pe care n'o mai schimbă nici oamenii, nici zeli:

— Nu este suiș fără coborâș, nici tinerețe fără bătrânețe, nici viață fără de moarte...

Vieața acestui copil, plângând se va rupe în două. O parte va străluci în lumină de glorie neperitoare, iar alta se va pierde în întunec...

Prevăd prăpastia în care are să se prăbușească, dar nu pot împiedeca hotărârea Destinului.

El dă cu o mână și ia cu cealaltă.

Copilul va atinge culmea gloriei în viață, dar va și ispăși îndrăsneala, căci toate darurile mari ce s'au hărăzit muritorilor, se plătesc scump...

Atropos tăcu.

* * *

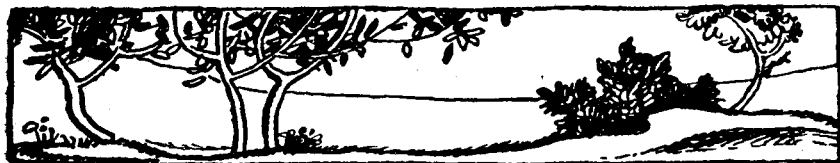
Cele trei Ursitoare se plecară asupra copilului și-l sărutară.

Și el zâmbia, bătând din mânuțe, ca și când ar fi primit cu dragă inimă, strălucitul și fatalul dar al Ursitoarelor...

AL. CIURA

Iancu nici decum nu a vânat popularitate; nu el a alergat după popor, ci acesta era fermecat de personalitatea lui, el alergă la Iancu. Da, Iancu nu a fost orator în sensul modern parlamentar, el nu știa ce sunt sofismele, însă pare că-l vedem acum înaintea ochilor, că de câte ori lua cuvântul, în fața lui jucău razele unei inspirațiuni misterioase, de care nici el nu-și putea da seama, prin urmare în momente de acelea era peste puțină să nu răpească cu sine pe ascultători.

GH. BARIȚIU în ISTORIA TRANSILVANIEI

Epitaf

Și toți, cu sufletul mai bun
La umbra bunului gorun,
În fața humei ce te-a strâns
În brațe pentru veșnicie,
Stăm răscoliți dar fără plâns,
Și slovele ce-ar fi a scrie
Pe piatra ta de țințirim,
Smeriți le cântărim

Iar unul spune mari cuvinte
Și altul vorbe-adânci rostește.
Al treilea, și mai cuminte,
În vers te preaslăvește...

Cum stăm așa, nehotărâți
S'alegem cele ce rămân,
Un moș sfios, de ani albit,
Grăește ca prin vis:

„Aicea zace un rumân.”

VINTILĂ RUSSU ȘIRIANU

Iancu și Vasvári

— Din amintirile lui Iosif Sterca Șuluțiu de Cărpiniș —

În luna lui Iunie m'a cercetat la casa părinților mei în Abrud Paul Vasvári, un amic al meu, cu care petrecusem împreună în Pesta memorabilele zile din luna lui Martie 1848, unde eu mă aflam la Universitate; cel mai celebru dintre tinerii din Pesta, cari au făcut în 15 Martie 1848 cunoscutul *Pronunciament*: „ștergerea sclaviei, ștergerea privilegiilor nobilitare, egalitatea înaintea legii, libertatea cuvântului, a presei, drepturi politice pentru adunările poporale ș. a. t.“

Vasvári ajunse la o popularitate extraordinară, o țeară întreagă îl iubia și-l stima. Doamnele i-au dat în semn de stimă un inel-sigil de aur, pe care era gravat: „15 Martie 1848“. Pentru talentul său oratoric se numea Demosthenes. Insuși Kossuth își temea popularitatea de el.

Vasvári m'a rugat, ca să-l conduc la Iancu, ar dori mult ca să-l cunoască în persoană, căci „auzise multe minuni despre el“.

L-am dus deci la Iancu, unde Vasvári a fost primit foarte bine.

Abia am sosit și abia au făcut cunoștință cei doi tineri, în cinci minute s'a încins o dispută foarte înfocată între ei, credeai că nu acum se vedeau pentru întâiaoară, ci că sunt doi contrari, cari de mult așteaptă unul după altul, ca să-și continue o dispută nesfârșită. După prânz ni-se aduseră caii, ca să plecăm la munte. Ne-am luat ziua bună dela căseni; Iancu și Vasvári au ieșit până în curte vorbind. Când era să încalce Vasvári, Iancu îi zise:

— „Știi ce, domnule, dacă m'ai onorat cu visita dtale, nu mă mulțumesc cu o jumătate de zi, rămâi până mâne, și dacă nu vrei să te mai întorci pe aici, îți dau eu un conducător, care te va duce peste munți, pe la Fântânele“.

Vasvári n'a așteptat să-i zică a doua oară; ne-am întors în casă, unde s'au încercat amândoi să se convingă unul pe altul. Eu i-am lăsat în pace, privindu-i; ambii erau înalți, voinici, înfocați, vorbitori buni, în vârstă unul de 22 celalalt de 24 ani; nu se puteau dovedi

de loc. Pe urmă ieși Vasvári pe față și zise: „Ce a greșit Dieta din Cluj va îndrepta cea din Pesta, dar unirea Ardealului cu țara ungarască se va face, dacă nu altcum, prin puterea armelor“.

La auzul acestor cuvinte Iancu sări de pe scaun drept în sus, ca și când l-ar fi mușcat un șerpe, s'a făcut galben ca moartea și răcnî într'un ton, de și eu m'am speriat de el:

— Să nu vă împingă infernul la acest pas, căci atunci v'a cântat cocoșul. Să știi că eu sunt nepotul lui Horia, care a crescut în casa aceasta, unde ne aflăm noi, care a murit ca martir pe roată, iar trupul i-s'a aruncat în toate părțile lumii. Sunt gata a-i urma lui, dar unirea fără condiție n'o primesc.

— Ei bine, ce vrei să opuneți puterii maghiare, cu care sunt însoții toți Românii, Slovacia și Germanii din Ungaria? întrebă Vasvári.

— Brațele noastre, — îi răspuse Iancu, — coasele și ferul dela plug, și vai de acela, care ar încerca să supună acești munți, acela va mușca pământul.

Văzând eu că de împăcare nu poate fi vorba, m'am întrepus și am pus capăt discuției, promițându-mi ambii că nu vor mai face politică.

În ziua următoare, Vasvári a plecat; la despărțire zise:

— Să ne revedem în Dieta din Pesta, ca deputați.

— Mai degrabă ne vom întâlni în luptă, decât acolo — răspuse Iancu.

— Atunci, da! l-a întrerupt Vasvári. Dându-și mâna s'au despărțit.

Noi împreună am însoțit pe Vasvári până ce a trecut munții. În tot decursul călătoriei a tăcut, era cufundat în cugete. Dacă l-am întrebat de cauza tăcerii, mi-a răspuns, că frumsețea acelor munți giganteschi l-a fermecat; mie însă mi s'a părut că alte cugete îl neodihneau, căci odată a întrerupt tăcerea cu cuvintele: „Iancul acesta e un om extraordinar; e om cu sânge rece, talentat, dar când vorbește despre suferințele națiunii sale, e fanatic, îi scânteiază ochii, și poți vedea întrînșii făclia revoluțiunii aprinsă“. Când am ajuns la Fântânele Vasvári a zis: „Ce locuri minunate! aici par'că ești mai aproape de Dumnezeu. Dacă aș fi bogat, aș lăsa că după moarte aici să mă înmormânteze“.

* * *

Dorința aceasta i-a fost îndeplinită. Vasvári a murit, într'adevăr, în lupta dela Fântânele, la 6 Iulie 1849, în fruntea unei armate de 3000 de honvezi, lovit de lancea lui Todor Gavrilă. El a fost înmormântat acolo. (N. R.)

Fragmente

I.

Iancu în Conferință

Înainte de adunarea de pe Câmpul Libertății s'au întrunit la Sibiu, în jurul lui Șaguna, toți șefii Românilor. Mișcarea ungurească se accentua tot mai mult, luând un caracter din ce în ce mai revoluționar. Ludovic Kossuth, cu verbul lui înflăcărat, câștigase inimile tuturor tinerilor maghiari. Alexandru Petőfi, din fiecare vers scris, împrăștia un fulger de revoltă. Evenimentele se precipitau.

Firește, că lălăia birocrație austriacă mergea și de data aceasta, ca de obicei, exact cu doi pași înapoi a istoriei. Nu putea prinde ritmul aprins al zilelor ce se rotogoleau cu răsunete profunde în sufletul popoarelor din monarchia habsburgică.

Noi nu eram destul de bine organizați pentru astfel de vremuri. Personalități distinse aveam, cari să urmărească cu un real simț de orientare desfășurarea dramei. Gh. Barițiu cu a lui *Gazetă de Transilvania* a făcut încă dela 1841 încoaci cele mai neprețuite servicii pentru îndrumarea politică a Ardealului. La Blaj erau destui ochi ca să vadă. Șaguna mai ales, cu finețea lui apuseană de adevărat om de stat, era o garanție pentru dezvoltarea normală a unei acțiuni în stil mare, care să apere interesele românești. Dar erau și tineri mulți, pătrunși de ideea națională și destul de culti, ca să facă față împrejurărilor. La teologia din Blaj se găsea o pleiadă întreagă de băieți. Toți s'au prefăcut, când nevoia a cerut, în adevărați crainici ai revoluției. Unii dintre ei au murit moarte de martir. Mai erau apoi studenți universitari la Cluj și la Pesta. Bătrânul Șuluțiu, fostul președinte al *Astrei*, povestea cu mândrie, cum l'a văzut pe Petőfi la 1848 declamându-și singur la Pesta de pe scările Muzelului național unguresc, versurile aprinse de chemare la revoluție.

Oameni aveam, dar nu aveam o organizație. Conferința dela Sibiu era menită să creeze această organizație. La ea a luat parte, printre mulți alții, printre oameni cu greutate, printre bătrâni, și tânărul necunoscut venit dela Târgul-Mureșului, Avram Iancu. Era blond, fru-

mos și învățat. El văzuse pe universitarii unguri în vechea capitală a Secuilor strângându-și rândurile în fața jertfei apropiate. Ardea de dorința tinerească de a făptui. Tâmpile curate îi zvâcneau în ritmul sângelui încins. Viitorul șef se anunța din sclipirea ochilor ageri. Probabil însă, că nimeni nu-l va fi băgat în seamă.

Bătrânii se sfătuiau, chibzuiau, cumpăneau lucrurile, cu toată seriozitatea. Nu era de glumit în astfel de vremuri. Soarta neamului și soarta fiecăruia în parte se lega de hotărârea ce trebuia luată.

Iancu va fi urmărit cât îi vor fi îngăduit nervii această lungă conferință. Multe de spus nu avea. El n'a ținut nici un discurs în viața lui, deși era avocat. Într-o anumă clipă, când i se va fi făcut lehamite de toate cele auzite în repezite rânduri, cum se întâmplă în buna noastră provincie ardelenescă și astăzi, a sărit în sus mușcat de demonul acțiunii. Nu mai putea. Ochiul îi scăpărau scânteii și pumnii i se strângeau. — Hai, mergem, a strigat și s'a precipitat peste bănci, ne mai putând aștepta ca excelenții noștri șefi de pe atunci să-i facă loc printre ei. S'a năpustit ca o furtună afară, de acolo în munții lui și din munți drept în istorie — căci în istorie nu se intră decât cum a intrat el. Nu poți să bați la poarta ei și să întrebi cu glas scăzut de mironosiță, dacă te lasă ori nu. Trebuie s'o frângi cu sgomot și mai ales cu hotărâre.

II.

Iancu pe Câmpul Libertății

Nimeni nu s'a ales printre istoriografiile ardeleni pierduți în ceruri confesonale care să scrie istoria anului patruzeci și opt. E o rușine aceasta pentru știința noastră, multă puțină câtă avem. Acest an e cel mai sigur, cel mai plin de culoare și cel mai îmbelșugat de învățăminte din câți ani am trăit noi în epoca modernă. Neobositul Gherghhe Barițiu în a sa *Istorie a Transilvaniei* a încercat să-l povestească. Scrisul lui are însă mai mult caracterul unor amintiri personale. Acelaș lucru s'ar putea spune și despre însemnările celorlalți scriitori ardeleni cari au fost părtași ai revoluției.

Câte fapte nu ar fi putut scoate la iveală din acest an o minte neîntunecată de patima confesională! Tabloul măreț al lui Șaguna, alături de episcopul uniț, prezidând marea adunare din Blaj, ar fi putut să inspire rânduri cuminți despre triumful ideii naționale într-o formă politică superioară, pe deasupra tuturor celorlalte considerațiuni mărunte, cari au sbuciumat și mai sbuciumă încă și astăzi viața noastră publică.

Știm că vestea adunării a fost dusă din sat în sat, din om în om, de către preoți și teologi, prin apeluri însuflețite tipărite cu frumoase caractere chirilice. Unele dintre aceste apeluri le găsim și astăzi „puse în ramă” prin multe familii dela țară, ca o pioasă aducere aminte pentru cel ce a avut norocul să le fluture odinioară pesta capetele agitate de iobagii lor legați de glie.

Știm și aceia că Iancu a strâns mai multă lume în jurul lui. Lui

și era și mai ușor. Era mai aproape de Blaj cu munții lui și avea și o tradiție mai puternică care să-l slujească. Horia, de dincolo de moarte, își mai trimitea încă asprele-i îndemnuri de mișcare violentă. Moșii îl mai ascultau încă pe cruntul doinitor din pragul mizeriei și al asupririi lui. Iată de ce, ei au putut să meargă pe Câmpul Libertății în număr de zece mii. Erau o pătrime din adunare.

Apariția Moșilor în Blaj a produs un delir de însuflețire. Ei au dat caracterul cu adevărat revoluționar adunării. Au venit în rânduri dese și disciplinate. Gravi, cum sunt ei, cu pletele blonde și cu ochii albaștri înfiorați de o taină românească specială, impresionau adânc. Pălăriuțele lor cu bordurile înguste aveau toate câte o crenguță de brad verde în semn de sărbătoare și de nădejde. Sumanele albe le fluturau pe spate în vântul vremurilor noi cari adia. Brațele vânjoase, deprinse să mânuiască ciocanele prin minele strămoșești, cereau de lucru. Și românii ceilalți prindeau puteri noi, se înviorau și se strângeau mai mult laolaltă.

Dar ce a impresionat mai mult decât orice, era că Moșii își aveau șeful lor. Iancu îi domina, cu tinerețea lui, cu voința lui și cu însuflețirea lui nediluată în apa discursurilor. El cerea fapte. Și revoluției îi trebuiau fapte rezezi, fără prea multe explicații, fapte producătoare de situațiuni definitive și fără puțință de schimbare.

Firește că în astfel de condițiuni, deși rolul lui a fost covârșitor pe Câmpul Libertății, Avram Iancu nu apare pe primul plan în marea adunare unde se fixa o atitudine politică și se judeca un proces istoric. Dar aceasta nu-i micșorează cu nimic din importanță. Iancu încă dela Blaj s'a ridicat la locul pe care l-a păstrat până la sfârșit.

III.

Nobleța lui Iancu

În tot cursul luptelor pe cari le-a dat cu o oaste de strânsură, fără o disciplină militară, cu locotenenți recrutați din preoți, Avram Iancu nu a făcut și nu a tolerat nici un act de barbarie. O specială grijă îl călăuzea în toată vremea pentru a-și păstra bunul nume și pentru a salva în niște evenimente atât de tulburi nobleța caracterului românesc. Toți Ungurii cari au avut de a face cu el, mai ales Hatvany, care de altfel îi era prieten dinainte de revoluție, i-au păstrat cel mai desăvârșit respect.

Axente, celălalt tribun cunoscut, fără cultura lui Iancu și fără vederile lui largi, și-a însușit cu mândrie porecla de Severu. Grănicer cu tradiție militară, Axente și-a luat asupra sa rolul de răsbunător pentru trecutul și pentru neomeniile pe cari le-au suferit Românii înainte de a intra în acțiune alături de armatele împărătești.

Arderea Aiudului și cruzimile împreunate cu ea au fost mult întrebuințate de scriitorii unguri împotriva noastră. Axente le-a răspuns printr'o *Carte Neagră*, justificându-se. Și avea dreptate, atunci când arăta că nu noi am fost aceia cari am început. Țăranii români au fost

prinși și executați de armatele ungurești, fără să aibă vr'o vină și fără să fie judecați. Preoți de-ai noștri au fost ridicați din biserici, chiar din fața prestolului, au fost târați pe la margini de drumuri și spânzurați ca niște făcători de rele. Teologi din Blaj, purtători de vești românești, erau măcelăriți ca câinii.

Dar ce să mai înșirăm alte fapte? Nu a fost Avram Iancu însuș în primejdie de a fi prins și ucis mișelește la Abrud, când Dragoș, venind din partea lui Kossuth, a căutat să-i propună o înțelegere? Nu a scăpat numai ca prin minune, avertizat de o tânără femeie? Și nu l'au omorât atunci, prinzându-l în cursă, pe Buteanu, pe cel mai pripeput ajutor al lui?

Intreaga organizație revoluționară a lui Iancu era primitivă. Austriacii nu i-au pus la îndemână nici un mijloc pentru ca să și-o poată întări. El își avea lăncerii lui cu coase transformate în lănci, avea tunuri de cireș și arme de foc prea puține. Femeile făceau servicii de informație. Câte odată intrau și ele în luptă, ca de pildă la Fântânele. Incolo, principala muniție era tradiționala vitejie a Moșilor.

Pe culmile munților, prin preajma defileelor, stăteau străjeri de pază. Dacă se apropia dușmanul ei aprindeau focurile de veghe. Alții, de pe alte creste, le aprindeau pe ale lor. Tulnicele începeau să sune din deal în deal și din sat în sat, izbindu-și ecurile prelungi de piepturi de munți și de sghiaburi neumblate. Iancu tresărea atunci din colțul în care se găsea și dimpreună cu el, ca un furnicar călcat, toată moțimea.

Atâta era tot. O simplitate aproape sălbatecă și mijloace mai puțin decât rudimentare. Dar cu toate acestea, câtă superioară înțelegere a datoriei în sufletele acestor oameni! Iar Iancu, șeful lor, cu ce nobilă mândrie de om cult își făcea meseria de general, vădind însușiri latine demne de împrejurări cu mult mai mari, de alte țări și de alți adversari.

IV.

Iancu și împăratul

La 1851 tânărul Franz Iosef, înfrângând revoluția ungurească cu ajutorul muscalilor, a crezut că e bine să facă o călătorie prin ținuturile recucerite. Nu era tocmai de bun gust această călătorie. În definitiv el nu mergea decât să vadă locurile pe unde generalii lui au mâncat strașnice păruiei.

A trecut împăratul și pe la Vidra. A urcat pe la Baia-de-Criș muntele Găina, unde se ține vestitul târg de fete, apoi s'a coborât în spre cuibul lui Iancu. Această specială atențiune ar fi fost să însemneze, că habsburgul se milostivea să mulțumească Românilor — *die treue Rumaenen* — pentru credința și pentru vitejia lor. E adevărat că numai în munții Moșilor n'au putut pătrunde ostașii lui Kossuth. Aci se putea închipui mai bine o călătorie imperială de triumf. Dar cât de lamentabil i-a fost sfârșitul!

Drumul trecea tocmai prin fața casei Iancului. Modesta locuință

cum stă astăzi, stătea și atunci curățică, cu geamurile mititele, deschise ca doi ochi veseli și răsători spre Dealul Melcilor. În spate îi murmură cascada gureșe a unui râuleț.

Firește, era serbătoare oficială mare prin munți. Preagrațiosul venea cu alai mult, ca un tânăr dalai-lama, împrejmuit de tot fastul imperial. Aci în Vidra voia să primească *huldigung*-ul neinvinsului „craiu al munților“. Trimise chiar soli anume cari să i-l aducă în fața sa.

— În dreptul căsuței țărănești nu se găsea însă decât tatăl eroului. Bătrânul era zorit nevoie mare. Ochiul lui de moț deștept străluceau cu umbre nelămurite. Nu prea știa ce să facă. Zâmbea și se codea. Dintr'o ploscă găvănoasă i-a întins chezarului să bea. Atâta putea să-i ofere, doar' îl va putea îmblânzi, căci Avrămuț al lui i-a făcut o pozna mare. N'a voit să vină ca să se întâlnească cu împăratul. Nu voia de loc să-l vadă pe prealuminatul. Și i-a trimis chiar și vorbă oarzană drept răspuns. Acelora cari s'au dus să-l roage ca să vină le-a spus apăsat:

— Spuneți-i că nu se poate înțelege niciodată un nebun cu un mincinos.

Impăratul n'a aflat, de sigur, niciodată de vorbele aceste. Va fi plecat nepăsător mai departe, răsând de naivitatea ospitalieră a bătrânei valahe. Dar vorbele lancelui au răsunit prelung în istorie, pecetluind o situație definitivă, ca sentințele tăioase din tragediile antice.

GH. MĂRĂCINE

Iancu și ideile vremii sale

— O caracterizare a istoricului Iancsó Benedek —

E incontestabil că Iancu a fost cea mai interesantă, ba mai mult, cea mai cins'ită figură a mișcării românești din anii 1848—1849. Numai lui Iancu îi poate mulțumi românismul, că în această mișcare a pătruns și ceva din lupta pentru libertate, condusă de idei și de principii. Dacă nu era Iancu, revoluția română, chiar și după istoriografii și publiciștii daco-români, nu ar fi fost altceva decât o vărsare de sânge brutală, săvârșită de popor, fie din dorința de a jefui, fie ca instrumente în slujba reacțiunii austriace. Dacă istoriografii și publiciștii daco-români au isbutit întrucâtva să prezinte această răscoală în fața publicului românesc precum și în fața străinătății necunoscătoare a situației dela noi, ca o luptă pentru libertate, numai individualității lui Iancu și activității lui se datorește.

* * *

Iancu era un tânăr visător și entusiast; era cea mai caracteristică și cea mai autentică figură a tineretului din anii 40. Naționalitate, libertate națională, drepturile omului, egalitate și independență, erau ideile cari umpleau sufletele celor mai distinși tineri ai generației sale. Aceștia admirau legendele revoluției franceze, și cea mai fierbinte dorință a lor era ca să semene atât la trup cât în soartă, cu cei mai de seamă oameni ai revoluției. Spiritul critic, îndoiala, nu atinsese încă sufletul lor tânăr; credința lor fermă și neclintită era revoluția, ca singurul mijloc pentru schimbarea vieții sociale și politice. Și Iancu a fost un revoluționar idealist, cași Petőfi, Vasvári și toți ceilalți tineri unguri. În această atmosferă intelectuală a crescut cași contemporanii săi din noua generație maghiară. Armonia mediului înconjurător n'a turburat-o decât deosebirea de sânge. Iancu n'a fost român decât după originea sa, și după neamul său; dar nu și după totalitatea ideilor sale și după felul său de a gândi, care nu se deosebiau nici cât un fir de păr de acelea ale tinerilor unguri din Budapesta și Cluj. Astfel se explică pentruce personalitatea lui Iancu nu se asemana cu aceea

a lui Axente, Balint, Moldovan și ceilalți. Aceștia din urmă crescuseră în atmosfera creată de doctrina istorică și politică a școlii din Blaj, și erau influențați de ura strâmtă și de considerațiile de rasă isvorâte din situația socială izolată și din știința unilaterală a întemeietorilor școlii aceleia și a urmașilor lor.

* * *

Nimic nu caracterizează mai bine lipsa de patimă a ungarilor, decât faptul că niciun singur scriitor maghiar, care s'a ocupat cu evenimentele din 1848—1849 și care a trebuit să amintească despre faptele lui Iancu și de individualitatea lui, n'a tăgăduit toate acestea. Astfel, Lukács Béla, care aici și-a petrecut tinerețea sa, scria despre Iancu în revista *Hazánk és a Külföld* din 1866: „În fața noastră stă un om cu un sfârșit tragic. Această figură, încovoiată sub loviturile soartei, purtând urmele groasnicelor furtuni, era voinic pe vremuri, când în admirabilul său costum național da porunci la sute de mii. Acest suflet, mergând acum spre prăbușire, certat cu el însuși, a fost însuflețit aievea de cele mai frumoase idei.“ Iar Rethy Lajos, în *Vasárnapi Ujság*, între alte amintiri despre Iancu, spune: „Ferice au fost familiile maghiare cari au căzut în mâinile lui Iancu, căci el a apărat viața bărbaților și onoarea femeilor.“ Cu un cuvânt, istoriografii și publiciștii maghiari au recunoscut totdeauna că Iancu a fost un dușman uman, însuflețit de o idee.

* * *

Cu această lovitură, — audiența din 1850 la împăratul Franz-Josef, — Iancu și-a pierdut iluziile pe deplin. Era limpede că poporul român fusese înșelat. Visurile cele mai frumoase ale vieții lui Iancu, nădejtile lui mândre, s'au spulberat dintr'odată. El a fost chiar mai nobil și mai cinstit decât tovarășii lui, și de-aceia nu s'a mulțumit să primească o despăgubire personală, oricât de amăgitoare păreau acelea. I s'a oferit în repetite rânduri, ca ieșind din pasivitate, să primească o slujbă la Viena, retribuită cu 1600 fiorini, Iancu nu voia însă slujbă. El a rămas între munți, în mijlocul Moșilor lui scumpi.

Un preot ardelean dela 48

— George Dobo —

Intr'o retrasă stațiune de băi din pragul Munților Apuseni; — într'un parc natural, umbros și mușchios, — monument al unor vremi de putere azi dispărută, — în murmurul apelor termale, isbucnind aburoase și se prăstăvălesc spre a dispărea în Mureș; la o masă bătrână de brad, neispitit de frământarea lumii din jurul meu, cu mai mare plăcere decât toți, mă cufund în scrisul bătrân al unui preot de sat, care a ținut să lase pe seama fiilor săi o carte de învățătură pentru „folosuri morale și fizice“.

Cartea este scrisă și compusă de Georgiu Dobo, preotul românesc din Satul-Mic (Kisfalu) de lângă Alba-Iulia.

Un val vârtej de sentimente face cuprinsul întregii cărți de peste 270 pagini, în care iubitorul de a lămuri trecutul se scaldă bucuros dorind a scoate din valurile sentimentale oare cari fapte precise și date sigure.

Preot pătruns de chemarea sa și crescut în școala clasică latinească, scrisul său prisosește de citate ale poezilor latini și de sentimente morale.

Tot ce se scrie în cuprinsul larg al cărții e o revărsare de maxime morale scoase din Horațiu și alți poeți, ca și din Evangheliile lui Christos. Trăind în lumile acestea atât de depărtate între sine, deși contemporane, el abundă în citate de poezii și tot ce spune se preface în predică morală foarte amplă, din care trebuie să fii foarte atent ca să pescuiești câte un fapt istoric, fie biografic fie relativ la stările de lucruri bisericești, politice sau sociale de pe atunci.

Scriitorul se adresează către fiii săi Mihail și Ignatie și „către târzia rămășiță a familiei noastre Doboiașe“, și începe astfel, cu totul arhiereste:

„Dar vouă dela înduratul Dumnezeu ajutor și spor întru toate ce vor fi vouă și familiei voastre de treabă și de folos, iar dela mine, preotul din Satu-Mic, părintească binecuvântare în numele Atotputernicului și Mult Induratului Dumnezeu Sabaoth-Iehova“. Astfel dintru

început întreaga scriere ia un caracter familiar; dar, printre sfaturile întotdeauna întemeiate, se strecoară și fapte de ordin public.

Autorul începe prin un sfat părintesc către fiii săi, cum să-și alege, la timp, soțiile pentru căsătorie, — pentru că, zice: „Cine era mare în Ighiu ca Anghel Dobo? N'a fost nimenea asemenea lui, nici cu averea, nici cu virtutea, și nici o judecată nu se făcea fără el. Și cine l-a cumpănit de la urmă scăpătase de nu avea nimic — decât soția sa, a doua muiere, Hălmăgeana? Cine a fost ca unchlu Nicolae, gazdă bună, crâsnic și cantor la biserică, om harnic și tare glumeț, vornic plăcut la ospetie, — și tot a doua sa muiere l-a potrivit de și-a pus zălog moșiile.“

În firul acestor instrucțiuni face și aceasta mărturisire în cinstea părinților săi:

„Maica mea Maria Clain de Sadu am de a mulțami, dacă voi zice cu Orașiu (Satire lib. I. sat. 6-a):

*Si neque avaritiam, neque sordes, ac mala lustra objiciet e-
[vere opusquam mihi — purus et insons
Causa fuit pater his; qui macro pauper agello
Nolint in Flavi ludum me mittere
Sed puerum est ausus Blasiam portare docendum
Artes, quas doceat quivis Aequus, atque Senator
Ipse mihi Custos incorruptissimus omnes
Circum doctores aderat.*

Aceste sfaturi pentru căsătorie, scrise la 11 Februarie 1837 ocupă 11 pagini ale cărții, apoi urmează: „Descrierea pre scurtu în ce statu se afla Satul-Micu alias Kisfaleu și besereca lui românească de acolo dinpreună cu cauzele ce i-au acôsumatu aceasta apusa stare pe la anii 1837—38 până la 1848—49 în care s-au scrisu“.

Acest capitol, care se estinde pe vreo 130 pagini, cuprinde toate luptele și năzuințele zelosului preot de a ridica în Satul-Mic biserică, școală și casă parochială, în locul casei și bisericei de lemn, putrede și întunecoase, căci școală înainte nu era. E un capitol din viața unui tânăr preot inimos, dornic de binele poporul său, care se luptă cu sărăcia, nedreptatea și greutatea diregătorilor. În curs de 10—12 ani, după instanțe, rugăminte, intervenții, drumuri pe la Blaj Sibiu și T. Mureș, — abia reușește a face școală și casă — biserică nu — dar când le isprăvește vin rebelii lui Kossuth și le aprind și nimicesc.

În acest capitol, care ar merita să fie tipărit, ca un document uman caracteristic, se întrețes și evenimentele istorice, mișcările revoluționare din 48—49, cari în parte presintă momente personale interesante.

Preotul mare la suflet al Satului Mic, elev din Seminar al lui Bărnuțiu și Cipariu — de cari este mai mult ca încântat — ia parte la toate mișcările naționale. Trebuie să se refugieze apoi dinaintea kossuthiștilor și trecând munții, pela Zlatna, spre Câmpul pânei la socrul său, Avram Viorel, din Șibot, este prins în Vinerea și aruncat

în temniță la Orăștie, ținut 6 săptămâni și 5 zile, întâmplare care îi amărăște mai mult ca toate celelalte lovituri ale revoluției, pierderea a tot ce a putut construi pentru sat și a putut câștiga pentru sine.

Evenimentele publice se țin printre trudele sale personale din sat în tocmai ca o băteală în urzeala unei pânzături, așa că nici nu se pot deosebi unele de celelalte. Descrierea pe lung a lucrurilor o face după scrisese și spusese altora, vrednici de încredere, pe cari îi numește, dar și „chiar din oblicirea mea“, pentru că, cum zice: „La ambele adunări naționale ce se făcuseră în primăvara și toamna anului trecut la Blasiu (48) am fost de față“...

„Am fost de față — zice la pag. 103, — la adunarea ce se ținu pre la culesu cucuruzelor; tot acolo am văzut când a intrat Avram Iancu, învăpăiatul iurist al Românilor cu 5000 Români bine înarmați din părțile muntene acolo, ca cu armele a mână, intrându-se cu Românii de pe Câmpie, cu cei de pe Târnave și cu cei de pe lângă Mureș câți nu-i opriră Turdenii la podul Arieșului, cu câți se găsiu acolo adunați, să se conțelegă despre tirăniile patrate... L-am auzit pe Iancu, cum după ce trecu de-a dreptul fără de a se abate la cineva în Blasiu, în călătoria sa de a doua la Câmpul Libertății, unde țintea a se aduna toți Românii, după cum să și adunare în vreo două trei săptămâni cât ținu adunarea aceea. L-am auzit cum scoborându-se depe călușiu și acolo în câmp punându-se o catedră, deșteptă el pre toți Românii la o unire și conțelegere și la ținerea jurământului aici, de ei depus, spunându-ne rotund și pe scurt la toți, câți ne aflam față în acel timp acolo, când nimeri dânsul, ne zise:

„Auziți, Românilor, acesta este locul unde noi am jurat credință preabunului nostru împărat Ferdinand și la toată mărita casă austriacă. Am jurat, că amicilor Impăratului amici vom fi, iară dușmanilor lui dușmani. Am jurat că ne vom apăra limba, legea și naționalitatea română. Aceste și cu sângele suntem gata a le apăra! — Atunci și slobozi un pistol în sus, care dete un frumos și detunător resunet în aer“.

O asemenea impresie imediată ne păstrează autorul de Axentie: — „Am auzit tot atunci pe clericul Axentie Severu din Frana, acum prefect brav la garda națională română, cum îndemna pe Românii adunați că dacă se vor duce pe acasă să deștepte pe confracții săi Români, că după dreptul dobândit acum și după exemplul concetățenilor Sași și Maghiari, să nu întârzieze a se intrarma, tâlcuind la plebea mulțime, ce însemnează garda și arătând folosul ei“.

Dincoace este povestirea unde spune prăpădul Satului-Mic (parochia sa) la pag. 129: „Acum ajunsese noi Românii cea mai critic-catastrofă a vieții și naționale și fizice, de a ne stinge nu numai trupește, ci de a nu mai via mai mult ca Români, cari vom și scăpa din aceasta catastrofă. În acest fatal timp dimpreună cu alte 300 sate românești se prefăcu în cenușe de către rebeli Unguri și Satul-Micu (Kișfaleu) stația unde în 12 ani păscusem și păstorisem turma cea cuvântătoare a alor celor sufletești mie dela mai marele păstorilor Christos Dumnezeu încrezută. Aci, dimpreună cu casa parochială și cu școala,

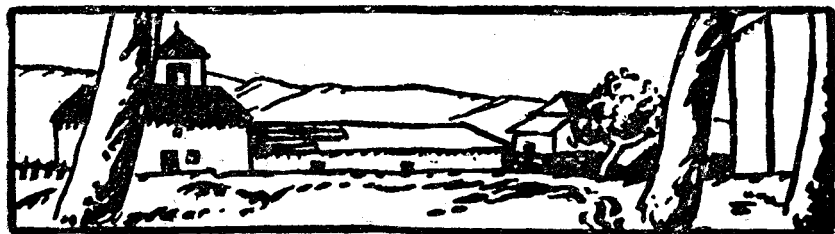
ambele nu cu puțină osteneală și grije subț păstorirea mea făcute, se prefăcură în fum și doririle mele cele ferbinți de a scoate din ruină și casa Domnului Dumnezeu, ce se afla la noi, întru care osteneam și mult mă sbuciumasem. Atunci dară, în acel fatal, și pentru Români înfricoșat timp, în luna lui Martie 17 zile 1849, din sfat de bătaie, pentru că era tocmai subț poalele muntelui satul, și se temeau Români, că rămânând satul acesta tocmai subț poalele muntelui, vor fi spionați — Ungurii staționați la Basabanțiu — așa dară îl prăpădiră și-l arseră tot. Nu pentru vreo vină și păcat a locuitorilor din acest sat, ci pentru mai sus pomenita cauză. Mai în urmă, când era mai de tot prădat, au urmat și ei, adecă locuitorii satului năravul cânelui; că și cânele se silește a scoate vita vie din gura lupului, apoi dacă nu poate și-o sfârtică feara rea, apoi ce rămâne de fiară, mănă și cânele. Așa au făcut și dânșii. Dar și acest fel de slăbiciuni ale oamenilor noștri le-a întâmpinat comitetul român de pacificațune, demândând strâns, că unde curțile domnești pânaci nu-s prădate, judele cu jurații săi strâns să le păzească, ca să rămână nevătămate, ca unii ce vor avea a răspunde pentru dânsele. Iar unde s'au prădat, în acele sate să se ducă judele, cu notariu și cu jurații din casă în casă, și la cine se vor găsi, mobillii, scule străine, de ale curților, să le conscrie și acest document să se păzească, ca la timp să se poată iară lucrurile înstrăinate dela Domnii săi a se reîntoarce. Aceasta strânsă poruncă a comitetului român și în satul nostru Kișfalău s'a pus în lucrare, și umblând notariul satului, cu jurații și cu judele, din casă în casă au conscriș toată averea străină, ce se află la poporeni mei, ca așa la timpul său, când s'ar cere, să se poată despăgubi domnii pământești“.

Aceste momente mai însemnate văzute și auzite, le înseamnă din revoluție, și doar pățania sa personală. Că avuse parte, bietul preot, și el, de nenorociri.

Scăpat, în 17 Martie 1849, dinaintea ungurilor, din Satu-Mic, numai cu o ciundră în spate și cu o pușcă la mână, o luă prin munți și, trecându-i, căută să iese la Cugir, und preoteasa înainte pornise cu carul, tot peste munți.

De o parte starea redusă la nimic a parohiei, de altă parte nemulțumirea poporului, că de ce nu s'a dus cu ei în loagăr, îl face să ceară altă parohie și i-se dă Teiușul. Opera lui pastorală a lăsat urme bune în Teiuș, iar opera literară e vrednică să fie relevată și publicată în întregime, fiind cu atât mai prețioasă cu cât e mai rară.

Protop. dr. ELIE DĂIANU

Colaboratorii lui Iancu

— Simeon Balint —

Scurta trecere în revistă a isprăvilor militare din ultimul capitol al revoluțiunii noastre ar rămânea incompletă, dacă n'am încheia cu un mănunchiu de fapte eroice, săvârșite de unul dintre acei „preoți cu crucea în frunte,” în sufletul căruia, pătruns de spiritul înaintat al vremii, sprintenul și tremurătorul glas de chemare al poetului Andrei Mureșanu a rodit mai adânc ca oriunde. Apărarea acelor părți muntoase, care-și descrețesc poalele înspre Cluj și câmpia Turzii, se leagă de numele lui *Simeon Balint*, preotul din Roșia-de-Munte, protopopul de mai târziu și mâna dreaptă a feciorului de țăran din Vidra, în vremurile de grea încercare și sacrificiu neprihănit.

Simeon Balint, popa Balint al lăncerilor, s'a născut în Copand, o comună de lângă Turda, dintr'o familie al cărei înaintaș coborâse la începutul veacului al XVIII din Maramurăș, după ce luptase printre răsvrățiții lui Francisc Rákoczy în răscoala din 1702. El număra printre înaintași și câțiva preoți harnici și pricepuți, iar tatăl său, Antonie, care cânta în strană și care fu nevoit din cauza sărăciei să cutreere Țara-Românească pentru a strânge puțintică avere, luptă printre pandurii Domnului Tudor din Vladimir. În momentul când comitetul îi încredință conducerea gloatelor din prefectura *Salinelor vechi*, Simeon Balint nu făcea, deci, decât să continue spiritul războinic al familiei, după ce mai întâi îmbrățișase preoția, o altă carieră profesată de strămoși.

Robust, oțelit în mizeriile unei copilării sbuciumate — tatăl său, muri tânăr — fața lui avea o expresiune energetică, îmblânzită însă de aerul sfios de smerenie, caracteristică tagmei preoțești. Înainte de a schimba crucea cu mânerul sabiei, Balint suferi temniță, bătăi și ocară, întocmai ca mucenicii de pe vremuri. După adunarea din 3/15 Maiu el fu prins și întemnițat în Abrud unde, aprinzându-se casa în care era închis, și crezându-se că prizonierul a dat foc, suferi loviri cumplite din partea ungarilor înfuriați din localitate. Fu târât apoi la Aiud, unde a stat până la adunarea din Septemvrie, când fu eliberat împreună cu ceilalți întemnițați politici.

Fu numit prefect al Salinelor vechi abia prin 10 Decembrie și după expediția din valea Murășului și cea din Zarand, unde fu trimis împreună cu Buteanu, își fixă lagărul lângă Ocolişul Mare și luă asupra sa sarcina de a apăra trecătorile munților împotriva cetelor ungurești care jăfuiau acele părți sub conducerea lui Ludovic Pápai și Retegei.

Balint nu-și părăsi lagărul său dela Sălciua până la intrarea lui Hatvany în Abrud, adică în 6 Mai. La cele două înfrângeri, pe care le suferi acest comandant în cursul lunii, Balint își dădu cu prisosință partea sa de contribuție și e de remarcat, că, deși mai în vârstă, se supuse întru toate dispozițiilor înțelepte ale lui Iancu, care numai astfel putea se conceapă unitar planurile de împresurare. Chiar și descrierea acestor lupte, cari fură asemănate de un căpitan maghiar cu luptele lui Napoleon în Spania, *) fu lăsată pe seama lui Iancu.

Acțiuni militare independente nu mai interprinse popa Balint până la apariția lui Lupu Kemény, care se ivi pe cărările întortochiate ale munților chiar la o lună după încercarea lui Hatvany.

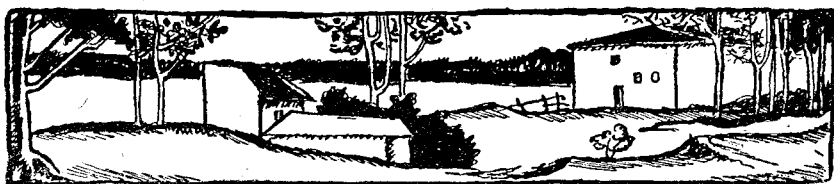
Iancu descrie amănunțit această luptă, atribuind prefectului Salinelor vechi un curaj fără pereche și-o energie nebiruită. El ocupă în tot cursul hărțuieilor înălțimile dela Sohodol și cele dinspre Roșia, apărându-le cu o rară vitejie și trecând în primejdioase contra-atacuri ori-decâteori cerea trebuința. Exclamația: „Dracul să se mai bată cu popii“, care-i scăpă lui Kemény, fu pricinuită de îndârjirea războinică a neobositului preot.

În ziua de 17 Iunie, adică după retragerea lui Kemény înspre Zlatna, Simeon Balint se grăbi să ia din nou atacurile împotriva acelor cete de maghiari, cari neliniștau, sub conducerea unui Egloffsein și Pápai, strămtorile din prefectura sa, amenințând orașelul de munte Ofenbaia. Balint le fărâmiță îndată forțele și în zilele din urmă ale lunii îi alungă definitiv din acele părți.

Dezarmarea oamenilor săi o făcu Balint la Petrid în ziua de 31 August, la porunca F. M. L. contele Clam-Gallas, care ocupase Clujul, după ce cauza maghiarilor căzuse. El adresă celor ce l-au ascultat cu credință o caldă cuvântare, în care nu întârzie a-i mângăia „cu încredințarea că durerile lor vor fi cercetate și vindecate, jertfele lor grele luate în seamă, pagubele ce au suferit ei și frații lor în vremea războiului vor fi răsplătite și dorințele națiunii împlinite...“

NICOLAE BUTA

*) Căpitanul Gabányi, într-o scrisoare din 14 Iunie, publicată în ziarul *Honvéd* din 1849, nr. 147 și 154.

Situația de azi a Moșilor

În fastul răsunător al serbărilor aranjate la Tebea, la Câmpeni și la Cluj, printre cuvântările măiestrie, și alături de desfășurarea largă a valurilor de oaspeți, va trece și o vie mustrare a timpului de față. E vorba de situația de astăzi a Moșilor. Le suntem datori, acestor dârzi depozitari ai rezistenței naționale, cu ceea ce nu se poate preschimba în bunuri pământești. Acolo, de-alungul văilor încrestate în inima de aur a Ardealului, s'a refugiat în zile de răstriște toată mândria noastră românească. Acolo a fost salvat și la 1848 obrazul românismului.

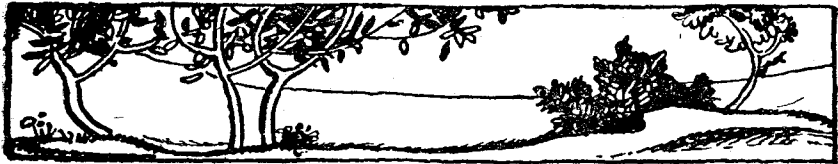
În pădurile Munților Apuseni, necazurile populației nu s'au curmat însă nici astăzi. Legionarii lui Avram Iancu s'au bătut, acum șaptezeci și cinci de ani, pentru libertatea lor națională, dar și pentru un pic de omenie. Pe cea dintâi o au, înfârșit. Cea de-a doua li s'a oferit cu lingurița, abia acum, în pragul serbărilor, mai mult ca să nu se tulbure, cu mizeria urmașilor tribunilor și centurionilor de pe Arieș, fațada împodobită cu steaguri și cu cununi de cetini, a ceremoniilor oficiale.

Nu mai sunt astăzi în Munții Apuseni, nemeși asupritori, încărcăți de fireturi și zorzâind în pinteni. Nu mai fac, demult, Moșii, robotă. În locul nemeșului a apărut însă un animal nou, cu nenumărate capete, cu care războiul pare și mai greu. E consiliul de administrație, dușman naționalizat, cu acțiuni și dividende, flămând balaur vopsit în trei culori, care taie pădurile, distruge pășunile și seamănă împrejurul lui sărăcie neagră.

Nu facem acum nici o învinuire. Nu răscolim patimi și nu arătăm cu degetul pe nimeni. Nici măcar nu aducem mustrări guvernului, pentru întârzierea pe care o pune în a da Moșilor folosința pădurilor și pășunilor pentru cari s'au frământat sub stăpânire străină veacuri de-arândul. Împărțim vina asupra tuturor, deopotrivă. O luăm și noi pe a noastră. Dar cu nimic nu se va putea răscumpăra greșala acelor cari, după ce însuflețirea ocazională va trece, își vor îngădui să uite, ceea ce făgăduiesc acum, și pot împlini.

Ar trebui să desnădăduiască și Moșii, ar trebui să desnădăduim și noi, dacă nu ne-am alege cu altceva, în gospodăria națională, de pe urma triumfului nostru, decât cu înlocuirea străinului așezat statornic prin stăpânirea străinului celuilalt, călător în căutarea norocului.

ION BALINT

GAZETA RIMATĂ

Epigonii

*Ne 'ntoarcem astăzi, iarăș, pe-aceleași aspre locuri,
Și nu mai ard pe piscuri prevestitoare focuri,
Și nu-și mai chiamă oastea, prin tulnicile lor,
In munți, centurionii tăcutului popor.*

*Dar fû cândva pe-aicea, peste poteci abrupte,
Rostogoliri de stâncă și svon de arme rupte,
Sclipiri de coase repezi, și tunuri de cireș,
Și puști a căror gloanțe nicicând nu dădeau greș.
Pe-aici, prin șghiaburi strâmte se coborau lăncerii
Scriind cu sânge proaspăt poveștile durerii,
Pe-aici găseau maghiarii al veșniciei pat,
Și Hatvany pe-aicea honvezii și a lăsat...
Piosul nostru cuget străbate 'n urmă anii,
Și parcă iar mai strigă, pe creste, buciumanii,
Unindu-se la vale ca apele ce cad,
Subt cucuruzul roșu al crengilor de brad,
Și parcă iar scânteie în rusticele castre
Privirile lui Iancu, cu străluciri albastre...*

*Au fost, aceste, vremuri... Ci azi, în țințirim,
In fața amintirii stângaci ne regăsim,
Și peste tot, din mila prea milostivei pronii,
Rotesc în jurul nostru urmașii, epigonii.
Pe urmele lui Bariț un oaspe cu pistrui*

Cârpește legea vremii după tipicul lui,
Indreaptă soarta țării cu pana-i costelivă,
Punându-ne bunicii la teasc, în rotativă...
In pragul lui Bărnuțiu tânjește-un nepoțel,
Croind din pantalonii unchiuțului drapel,
Și, aducând spre sine nevoile cetății,
Iși paște'n voie ciurda pe Câmpul Libertății.
Iar dincolo, la umbra bătrânului gorun,
Pe unde noi ne ducem cu gândul nostru bun,
Și-au așternut zarații imundele tarabe,
Tot numărând arginții cu unsuroase labe:
Aceștia sunt eroii, în sfânta zi de hram,
Căci, zic, pe ei îi chiamă și Iancu, și Avram!...

De gloria străbună suntem tot mai departe,
Se 'ntoarce rostul nostru ca filele din carte,
Și pe altarul unde slujise, an cu an,
Strămoșul popa Balint, — se strâmbă popa Man...

CENTURIONUL ILARIU

INSEMNĂRI

Inchinarea noastră. -- Alături de festivitățile orânduite din partea guvernului, cu procesiuni oficiale și cu banchete de rigoare, revista *Țara Noastră* aduce și ea, cu acest număr, prinosul ei de închinare pentru stăruința amintirii lui Avram Iancu.

Alții decât noi, cu micimea lor de suflet, trudindu-se să tragă ceva folos pentru interese vulgare de tarabă, și-au drămuțat cu socoteală până și simțământul de pietate față de marii morți ai neamului, și s'au hotărât să tulbure încă odată o nemuritoare glorie comună cu scâncetul necazului lor mărunț, care abia aparține zilelor de astăzi. Noi ne dăm în alt fei sufletele noastre. Pentru noi, figura tragică a lui Iancu, luminată de fulgerile repezi ale luptelor din Munți, simbolizează izbânda deplină a ideii naționale în cugetul aprins și hotărât al unei generații eroice. Acum, când triumful ideii l-am sărbătorit pe deplin, gândurile noastre s'au aplecat asupra acestor pagini strălucite din lărga epopee a năzuințelor noastre spre libertate, ca să culegem din roadele în-

sângerate ale unui veac apăsător înțelesul adevărurilor eterne.

Lăsăm altora îndeletnicirea ridicolă de a face negustorie politică peste mormintele strămoșilor noștri. Noi, mai cuviincioși, credem că amintirea lor, pentru ceea ce tălmăcește în conștiința fiecăruia, este a noastră a tuturor. Și oferim cu prilejul acestor ceasuri de sărbătoare, modestul omăgiu al scrisului nostru românesc.

După opt ani. — Nu știm, e la mijloc o simplă coincidență sau o potrivire căutată dinadins; dar, gloriificarea centenarului lui Avram Iancu a căzut tocmai în preajma zilei când ar fi să aniversăm opt ani dela intrarea României în război. În cumpăna marilor hotărâri ale istoriei s'ar părea că nedreptățile se întregesc, de-alungul vremii. Jertfele nu rămân zadarnice. Inceputurile se deszăvărăsc. Proorocii faptei nu-și risipesc sângele fără ca el să rodească mai târziu.

Idealul eroului dela 1848, purtat timp de zece luni pe tăișul ascuțit al coaselor de către lăncierii Munților

Apuseni, a fost trădat atunci de ne-recunoștința, strâmță la minte, a Habsburgilor. Răspunsul n'a întârziat însă nici un veac. În noaptea de 28 August 1916, el a fost înfipt pe crestele Carpaților, în vârful baionetelor, de către sprintenii grăniceri ai Regatului liber, porniți să mute hotarul mai departe. Din clipa aceea, minciuna s'a prăbușit. Sufletul lui Iancu, acolo în Câmpiile Elizee, s'a împăcat cu el însuș.

Undeva, în cursul serbărilor rânduite la Tebea, o legiune de lănceri, în costumele epocii, va saluta pe regele tuturor Românilor, alături de ostașii de azi ai României întregite. Simbolică lor întâlnire nu va constitui numai un pitoresc aranjament de decor. Sunt strănepoșii cari au desăvârșit, în botezul aceluiaș sânge, îndrăzneala dărză a bunicilor. E isbânda finală, care se pleacă recunoscătoare, dinaintea celor dintâi jertfe...

Marșul lui Iancu. — Literatura populară l-a îmbrățișat cu căldură pe eroul legendar. Fel de fel de doine îl amintesc. Țăranii l-au cântat totdeauna și îl cântă și astăzi. Numai scriitorii noștri nu s'au putut apropia de figura lui mare. Nici artele noastre plastice nu vorbesc despre el, nici proza și nici poezia. Prin ziare circulă și astăzi o ignobilă fotografie a lui, de pe când era nebun și sfârșit de viață, ca un cerșetor. Mai demult, incalte, se vindea pe sub ascuns o litografie care nu era tocmai urâtă. Iancu tânăr, cu căciulă moșească pe cap, stătea visător răzimat pe un tun. În literatură, d. Ion Paul, distinsul profesor universitar din Cluj a căutat să redea atmosfera anului patruzeci și opt în frumoasa d-sale povestire „Florică Ceterașul“ publicată în „Viața Românească“ dinaintea de război. Moș fiind și d. Paul, a isbutit să dea într-o puternică culoare locală

viața de atunci. Dar nici d-sa nu l-a descris pe Iancu. Și ce subiect formidabil îți îmbie tragedia lui. Dramă sau roman! Elementele necesare se găsesc din belșug. Personalitate mai puternică nici nu găsești. Și ce mediu admirabil! Ce decor bogat de revoluție profilat pe perdeaua de munți din Țara Moșilor! Și câtă largă poezie umană în sfârșitul eroului!

Poate că se va găsi cineva de aci înainte care, fără să vizeze efecte ieftine de naționalism de ocazie, să-l prindă în tiparele artei pe nemuritorul Moș. Până atunci trebuie să ne mulțumim cu ce — nu avem.

Dintre poeziile asupra lui nu se poate reține decât una de o foarte slabă inspirație. I se spune „Marșul lui Iancu“ și în „Micul dor“ ocupa un loc de frunte. (O, acest „mic dor“ câte servicii neprețuite nu a făcut educației românești din Ardeal. Pe lângă sârba popilor și a dogarilor, câte versuri patriotice nu învățam pe vremuri din el, cari scăpau vigilenței ungurești dela hotare!). Refrenul îl pomenea des pe „Marte zeule, Marte bravule“. Dar din multele strofe totuși se poate cita una, care are oarecare culoare:

*Optzeci de oi despoaie
Și prin frigări le pun
De sunet de cimpoaie
Pădurile răsun'.
Cu toții se așează
Pe lâng'un mare foc
Și Iancu ospătează
Cu dănșii la un loc.*

E o vioiciune în aceste rânduri: Cine le va fi scris? Melodia se zice că ar fi a lui Begnescu, fost profesor de cânt la școlile din Blaj.

Cultul lui Iancu. — Iancu a trăit și trăiește în inima mulțimilor. Nimic nu

am făcut ca chipul lui să intre din domeniul legendei în realitatea istorică. Abia astăzi în preajma aniversării se încearcă o serie de biografii cari foarte probabil că vor fi destul de grăbite.

Au fost însă cu toate aceste în trecut oameni cari, cunoscându-l pe Iancu, i-au purtat o religioasă amintire. Printre ei trebuie să numărăm cu cinste pe bătrânul fost președinte al *Astrei* Iosif Sterca Șuluțiu de Cărpiniș, cum se iscălea el cu întregul său nume, de altfel frumos și bine sănător.

Cine din Ardeal nu-și aduce aminte de nobila lui figură? Mersul lui cum-pănit de senior făcea plăcere tuturor acelor cari l-au cunoscut. Buna lui creștere era un prilej de mulțumire sufletească. Românismul lui era curat și plin de mândrie. El spusese unui ungar care îl invita să se maghiarizeze, de teama slavismului: — „Nu vreau să mor de două ori, domnule. Dacă va fi să ne înghită slavii, atunci să mă înghită ca Român“! Bătrânul a scris despre Iancu o serie de amintiri. Dela el știm cele mai multe lucruri din viața lui Iancu.

Șuluțiu nu era însă numai un admira-tor al faptelor de arme ale lui Iancu. El era și un adept al politicii pe care ar fi făcut-o Iancu, dacă nu s'ar fi stins prea de vreme. De aceștia erau cam puțini prin Ardeal. Nici el nu îndrăznea și nici nu putea, pe față. Ură însă din fundul sufletului pe Habsburgi. Și aceasta o mărturisea tuturor acelor cari voiau să-l asculte.

Cui nu i-a povestit el întâmplarea de care nu pomenea nimic cronică oficială? În fața unei delegații românești care s'a prezentat la el împăratul Franz Iosef a declarat cu hotărâre: — „*Mag der Landtag beschliessen was er will, ich werde die Union nie bestaetigen*“. Adecă: facă dieta Ardealului ce va voi, eu nu voi sancționa unirea cu Ungurii niciodată.

Aceasta se întâmpla la 1867. Și peste câteva luni împăratul a iscălit decretul.

Șuluțiu, când își povestea aceasta, se oprea indignat din mers și își spusese răstit: — „A mințit, porcul“! Era bucuros că putea să-l însuște pe împărat. Apoi trecea cu aducerile aminte la Iancu.

Memoria lui Șuluțiu trebuie reîmprospătată acum, când se sărbătorește centenariul nașterii lui Iancu. Ea poate servi de îndemn pentru istoricii noștri. Și poate că se va găsi cineva care să-i urmăze pilda.

Oroarea de pertractări. — Printre însușirile deosebite cari au ridicat pe Iancu în fruntea mișcării luptătoare dela 1848 și au perpetuat amintirea lui de-alungul veacurilor, se cuvine să relevăm în ochii câtorva dintre contemporanii noștri, mai cu osebire una. Iancu a fost omul hotărârilor repezi și al vorbelor puține. Cuvânta rar, dar cu atât mai prețios era darul său de a însufla pe cei ce-l ascultau; la discuții zadarnice nu se întindea nici când. Cu solul lui Ludovic Kossuth, deputatul renegat Ion Dragoș din Beiuș, nu s'a așezat multă vreme la „pertractare“, ci răspunsul său a fost cel mai scurt cu putință: — „Intre noi și unguri va decide numai sabia.“ În ședințele comitetului național din Sibiu își pierdea adeseori răbdarea dinaintea „protocoalelor“ prea domoale, câteodată, ale lui Bărnăuț ori Laurian. La a doua adunare din Blaj, în loc de orice alt „conclus“ asupra situației, a punctat părerea sa cu un foc răsunător de pistol. Insfârșit, în mijlocul Moșilor săi rășboinici, haranga de îmbărbătare pe care o ținea deobicei, se mărginea la câteva cuvinte: — „Gata, mă“? — „Gata“! — „Hai, mergem“!...

Felul acesta de a fi al lui Iancu, credem noi, corăspunde de altfel întocmai cu firea sobră și eroică a oa-

menilor locului. Și ne indoim, că fugărirea lui Hatvani, de pildă, ar fi isbândit mai bine, dacă „craii munților“ ar fi ținut lăncerilor săi, înainte de bătălie, un lung expozeu de patru ceasuri. Epigonii comitetului național din 1848 gândesc însă altfel. Ei cuvăntează fără milă și lungesc hotărârea la nesfârșit. Ei se consfătuiesc și nu mai isprăvesc. Ei secretează procese verbale și se răzgândesc de cinci ori pe zi. Ei pertractează... Este, cum s'ar zice la îmbucătura Târnavelor o „hibă“, pe care n'o recunoaștem românească. Nu e la mijloc nici o picătură de atavism. Sunt stigmatate străine. Strămoșii ne-au lăsat altă zestre sufletească.

Cioclii trecutului. — Abia a trecut o săptămână, de când încercam să descifrăm aici atitudinea apropiată a așa zisului partid național din Ardeal față de serbările dela Tebea. Bucuroși am fi fost să lăsăm deoparte, măcar de data aceasta, răfuiala noastră obișnuită cu prea gălăgiosul trib politic provincial, și am fi rămas profund mulțumiți, că cel puțin în asemenea clipe de sărbătoare suntem scutiți de gălăgia trivială a politicei de fiecare zi. Aveam însă anumite bănuieli și ne încercau unele presimțiri. Am ghicit, fără multă greutate, îndoielile dlui Iuliu Maniu, și am cântărit probabilitățile: se duce șeful celor o sută subt gorunul lui Horia, sau rămâne pe lângă salcâmi săi din Bădăcini? Și ca să nu riscăm a rămânea profeți mincinoși, am prevăzut și a treia posibilitate, și ne-am zis: poate că-l declară și pe Avram Iancu proprietate exclusivă a partidului național, moștenire dela Simeon Bărnauț, și se hotărâsc să-l comemoreze separat...

Ei bine, așa s'a întâmplat. Cetiți adresa dlui Iuliu Maniu către organizațiile așa zisului partid național din Ardeal, și măsurați în liniștitul colț al

conștiinței dumneavoastră înțelepciunea luminătei circulari. Mai întâi, să vedeți cine a fost Iancu. El a fost, se înțelege, membru al partidului național, de vreme ce făcea parte din comitetul național român din anii 1848—1849, și de vreme ce, dacă ar mai trăi și astăzi, atingând vârsta de 100 ani, s'ar vedea prezidat de d. Ciceo Pop, și ar lua loc, în automobil, alături de popa Man dela Gherla. Apoi, a fost, după concepția fericitorilor cliromoni ai tuturor gloriilor transilvănene, un simplu „comandant al legiunilor organizate de comitetul național“. Așa fiind, dl Iuliu Maniu, moștenitorul discursului lui Simeon Bărnauț, în calitate de nepot de cuscră al aceluia, a decretat și decretează:

1. Partidul național nu va participa la serbările lui Avram Iancu.

2. Partidul național va asista numai la adunarea generală a *Asociației*, în Câmpeni, unde, prin dnii Ciceo Pop și Romulus Boilă va reprezenta cultura română.

3. Partidul național va comemora pe Avram Iancu într'o ședință specială a comitetului de o sută.

4. Dl Zosim Chirtoș, din Câmpeni, care a refuzat să găzduiască pe regele Ferdinand în casa sa, se va îngriji de încuieruirea celor treizeci de membri cari alcătuiesc suszitul comitet.

Până aici, hotărârea așa zisului partid național din Ardeal. Ar trebui să urmeze acum comentariile noastre. Dar, ce mai putem să spunem noi în fața acestui monument ridicol și de indelicatețe? A încăput și amintirea „regelui Munților“ pe mâna agenților electorali dela noi... Să le fie de bine!

Un gest îndrăzneț. — Ceasuri ca cele pe care le trăim acum, cufundați ca într'o adevărată baie binefăcătoare a aducerilor aminte, sunt cu atât mai

binevenite, cu cât ne-am deprins dela o vreme să uităm cu ușurință trecutul. Un caracteristic episod ne reînvie acum în minte. Sunt aproape douăzeci și cinci de ani de atunci. La tribunalul din Alba Iulia, în cursul dezbaterilor unui proces, procurorul de-acolo, contele Lazar, între altele, a zis că Avram Iancu a fost un cap de bandiți. Această insultă a alarmat întreaga noastră presă, și se făceau planuri cum ar trebui să se dea răspunsul cuvenit. În sfârșit, tinerimea română din Cluj a hotărât să trimită o delegație de trei, ca să pună cununa pe mormântul dela Tebea. Trimișii tinerimei au fost Ion Scurtu, George Novacovici și Coriolan Ster. Pe funda tricoloră a coroanei d. dr. Amos Frâncu scrisese următoarele: „*Tinerimea română, lui Avram Iancu. — Dormi în pace, noi veghiem*“. Fiecare din cei trei studenți a ținut câte-o cuvântare înflăcărată, iar cuvântările au apărut în *Gazeta Transilvaniei* și în *Tribuna* de atunci.

e înțelege, că așezarea cununei și cuvântările rostite au alarmat autoritățile maghiare, și în scurtă vreme s'a pornit un proces împotriva cutezătorilor români, iar cununa lui Iancu, în tocmăi ca orice alt corpus delict a fost aruncată în arhiva tribunalului din Deva. În proces a figurat ca apărător neînfricatul fruntaș român Fran-

cisc Hossu-Longin, ginerele lui Gh. Pop de Băsești. Dl Hossu-Longin, după terminarea procesului, a dus din nou coroana pe mormântul dela Tebea. La 22 Ianuarie 1902, după încă un neplăcut incident cu jandarmii, cununa a fost așezată în biserica lui Horia, unde se află, probabil, și acum.

O carte despre Avram Iancu. — Printre puținele publicații ocazionale, apărute în preajma serbărilor dela Tebea, monografia tânărului istoric Nicolae Buta, intitulată: *Avram Iancu și epoca sa*, s'a impus atenției publicului printr'o interesantă concepție asupra revoluției dela 48 și prin alesele ei calități de stil. Dl Nicolae Buta privește pe Iancu în lumina ideilor vremii sale, înfățișându-l așa cum îl pregătise spiritualicește curentul revoluționar diu jurul său. Ceeace a făcut însă ca Iancu să-și îplinească misiunea sa ca nimeni altul, a fost însă legătura organică pe care a păstrat-o cu asprele necesități ale neamului său, din cugetul căruia a răsărit ca o strălucită simbolizare a revendicărilor populare. Reproducem în altă parte a revistei un fragment din lucrarea dlui N. Buta, și credem că indemnul nostru îi va aduce o parte din cetitorii pe cari îi merită.

